

HÁTRÁNYOS HELYZETŰ ROMA FIATALOK PÁLYAMOTIVÁCIÓI ÉS MUNKAERŐPIACI INTEGRÁLÓDÁSÁNAK ESÉLYEI NÓGRÁD VÁRMEGYÉBEN

**Career motivation and labour market integration chances of disadvantaged
Roma youth in Nógrád county**

Készítette: Ágasvári Dorina

Konzulens: dr. Kolta Dóra, PhD, egyetemi docens
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet
Humántudományi és Szakképzési Tanszék

Gödöllő

2023

Absztrakt

Dolgozatom célja többek között az volt, hogy vizsgáljam, miként befolyásolja a hátrányos helyzet a roma fiatalokat pályamotivációjukban, valamint a munkaerőpiacra való integrálódásukban. A válaszadók 61,8 százaléka szerint a roma fiatalok pályamotivációjában a család a legfontosabb tényező. A kitöltők 70%-a szerint nehezebb elhelyezkednie a munkaerőpiacon egy hátrányos helyzetű romának, mint a többi embernek.

A hipotéziseim tesztelésére keresztábrás elemzést alkalmaztam, amelyben kiderült, hogy a válaszadók iskolai végzettsége és véleményei közt összefüggés mutatkozik a hátrányos helyzetű roma fiatalok munkaerőpiaci integrációjának támogatása kapcsán. Az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók valószínűleg jobban érzékelik a romák nehézségeit és kihívásait a munkaerőpiacon. A magasabb végzettséggel rendelkezők szakmai háttére pedig befolyásolhatja véleményüket. A második hipotézisem, miszerint a férfiak nagyobb mértékben gondolják, hogy a hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációja gyengébb társaikénál, figyelmeztet a sztereotípiák és előítéletek feltárásának lényegességére. A próba szignifikáns különbség eredménnyel zárult, melyben a férfiak 83,9%-a és a nők 58,2%-a válaszolta azt, hogy a roma fiatalok gyengébb pályamotivációval rendelkeznek, mint a többi fiatal.

Az interjúk elkészítésével közelebb kerültem a faluban élő hátrányos helyzetű roma fiatalok csoportjához. A történeteiknek meghallgatása segített abban, hogy jobban megértsem azokat a körülményeket és kihívásokat, amelyekkel szembenéznék. Részletesen megismertem a fiatalok életkörülményeit, beleértve a lakhatást, az oktatást és a munkalehetőségeket. A kutatás rávilágított számomra arra, hogy a hátrányos helyzetű romák segítség nélkül nehezen tudnak helytállni az élet minden területén. Óvodapedagógusként már óvodás korban próbálom a hátrányaikat kompenzálni és egy erős alapot nyújtani számukra, mely hosszú távon hatással lehet a roma gyermekek életére és jövőjére, és segíthet a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében is.

Nagy örömet okozott számomra a témában való elmélyülés és a kutatás, az eredmények elemzése. A munka során a strukturált interjú egy olyan meghatározó esemény volt, amikor is mély benyomásokat gyűjtöttem, amelyek hosszútávú nyomot hagytak bennem. Bízom benne, hogy azok, akik elolvassák a munkát, új szemszögből közelítik meg a témát és a hátrányos helyzetű roma embereket.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	4
2. Szakirodalmi feldolgozás.....	5
2.1. A romák a történelem során.....	5
2.2. A romák hagyományos tevékenységei	6
2.3. Ki a cigány?	7
2.4. Hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet.....	8
2.5. A hátrányos helyzetű roma gyermekek szocializációja.....	9
2.6. Pályamotiváció	9
2.7. Hátrányos helyzetű roma fiatalok pályaválasztása és pályamotivációi.....	10
2.8. A romák és az iskola.....	11
2.9. Integráció, szegregáció	12
2.10. Munkahelyi integráció.....	13
2.11. A hátrányos helyzetű romák munkaerőpiaci helyzete	14
2.12. Előítéletek, sztereotípiák	16
3. Saját kutatás	17
3.1. A kutatás célja és felvetései.....	17
3.2. A kérdőíves vizsgálat.....	17
3.2.1. A kérdőíves vizsgálat körülményei	17
3.2.2. A minta bemutatása	18
3.2.3. A kérdőíves vizsgálat eredményei	20
3.2.4. Az eredmények elemzése	23
3.3. A strukturált interjú	27
3.3.1. A strukturált interjú célja.....	27
3.3.2. A minta bemutatása	27
3.3.3. A vizsgálat eredményei	29
3.4. A kutatások eredményeinek összevetése.....	31
4. Következtetések, javaslatok.....	33
5. Összefoglalás	35
Irodalomjegyzék.....	36
Ábrajegyzék.....	39

1. Bevezetés

„Olyan egyformák vagyunk, mint réten a fűszál. Csak ahol mostohább a föld, ott nem virul olyan szép zölden.” (Halasi Mária)

A dolgozatomat saját tapasztalattal szeretném kezdeni. Nógrád vármegyében, Taron nőttem fel és lakom, ahol túlnyomórészt romák élnek. A falunkban a roma emberek közmunkával keresik meg a kenyerüket és a kis segélyből próbálnak meg napról napra élni. Találkoztam már olyan romákkal, akik kedvesek és rendszeretők, próbálnak kitörni a szegénységből. Azonban van a másik oldal, akik beletörődtek a sorsukba, és a segélyből élnek, nem sokat dolgoznak, elég számukra az a pénz, amit kapnak. Úgy vélem, hogy a hátrányos helyzetű romák jelentős társadalmi és gazdasági problémát jelentenek napjainkban. A megfelelő oktatás, a munkáltatók és a társadalom elengedhetetlen ahhoz, hogy a romák egyenlő esélyekkel induljanak el. A közösség tagjai szembesülnek megkülönböztetéssel és előítéletességgel, melyek megnehezítik a mindennapi életüket. Bizonyított tény, hogy a romákat a diszkrimináció hátráltatja, munkaerőpiaci elhelyezkedésük is nehezebben alakul. A hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációit és a munkaerőpiaci elhelyezkedésüket szeretném jobban megvizsgálni a dolgozatomban. Sajnos, ezek a fiatalok alacsonyabb motivációval és lehetőségekkel rendelkeznek, gyermekkoruktól kezdve sokuk nem kapja meg a megfelelő oktatást és támogatást, amelyek segítenének nekik jó tanulmányi eredményeket elérni és megfelelő szakmát választani. Úgy gondolom, hogy a pályaválasztási motivációjukban nagymértékben megjelenik a roma identitásuk. Ennek okán a pályamotivációjukban is nyomatékosabban jelentkezik a család, illetve a környezet elvárása. Az otthon látott szülői minta fontos egy gyermek életében, viszont a legtöbb hátrányos helyzetű roma alacsony iskolai végzettségének következtében a gyermekeiknek valószínűleg nem lesz meg a kellő motivációjuk a tanuláshoz. Többen nem fejezik be az általános iskolát, ami súlyos hátrányokat okoz a jövőbeli pályaválasztásuk során is. Kutatásomban egyrészt a vármegye munkavállalóinak véleményét vizsgálom kérdőíves felmérés segítségével. Másrészt strukturált interjúkat készítek pályaválasztás előtt álló roma fiatalokkal. Az interjúval szeretnék közelebb kerülni az adott csoporthoz, ezzel is egy összetett képet kapni a fiatalok mindennapi kihívásairól és lehetőségeiről, amelyek a roma fiatalok életét és jövőjét alakítják a Nógrád vármegyében. A kutatás segítségével közvetlenül megismerhetem a fiatalok motivációit, a róluk elterjedt sztereotípiákat és a munkaerőpiaci helyzetüket. Összegezve tehát, szeretném közelebbről megvizsgálni a hátrányos helyzetű roma fiatalok helyzetét, amihez nagy segítséget jelent számomra, hogy a környezetemben számtalan roma ember él.

2. Szakirodalmi feldolgozás

2.1. A romák a történelem során

A nyelvészet, a kulturális antropológia, a történelemtudomány és a népességgenetika megállapításai szerint a romák indiai származása ténynek tekinthető. Hogy ősük hogyan érkeztek Indiából Európába, és mikor és milyen okok miatt történt ez a migráció, és pontosan kik voltak ezek az emberek, az azonban csak feltételezéseken alapul. Közvetlen bizonyítékok hiányában a romák európai történelem előtti története rekonstrukció tárgyát képezi. (Council of Europe)

A kutatások alapján a romák ősük a 12. században Észak- Indiából indultak el, aminek több oka is lehetett. A háború, az éhség vagy egyéb más dolog miatt hagyhatták el őshazájukat. A vándorló karavánközösségek egyre távolabbra vonultak: Perzsián majd Örményországon át jutottak el a Bizánci Birodalomba, a 14. században pedig a Balkán területére. A török veszedelem elől menekülve a magyar királyság területén először 1415-ben említik őket. (Szemán, 1996) Erdélyben segítették őket, ám az 1700-as évektől támadások érték a romákat. A 18. századtól szabályozási kísérletek történtek, például Mária Terézia szorgalmazta a cigányok letelepítését, lótartástól való eltiltását, katonai besorozását. (Kemény, 2000)

Ezt követően, a 19. századnak kezdetén oláh, beás cigányok felmenői vándoroltak Magyarországra. Az 1893-as cigányok számlálásakor körülbelül 280 000 roma élt hazánkban, akik 96%-a írni és olvasni nem tudó volt. Az első és a második világháború közt a cigányok java része elvesztette munkáját, 1944-ben a cigányság ellen Németországban és másutt népiirtás áldozatai lett rengeteg roma ember. Németországi koncentrációs munkatáborokba internálták őket, ahol Karsai László szerint, körülbelül ötezer cigány hunyt el. (Karsai, 1992)

A világháborúkat követő földosztás során a cigányok nem kaptak földeket. A szocializmusban a cigányokkal kapcsolatos problémákat a politikai vezetés társadalmi gondnak tekintette. Elterjedt volt, hogy a férfiak munkásszállókon laktak, többen szezonális munkát végeztek vagy segédmunkát. (Kemény, 2000) A 60-as évek végétől elkezdtek felszámolni a romatelepeket, a cigányok pedig más falukban kerestek maguknak házat kölcsönökből. (Kemény, 2000) A romákat falvakba költöztették és az ottani ingatlanok árai emiatt csökkenést mutattak, ezért eredeti lakóik új otthont kerestek maguknak.

2.2. A romák hagyományos tevékenységei

A romák a történelemben vándorló életmódot éltek, karavánjaikkal településről településre járva árulták a megtermelt áruikat. Hagyományos megélhetési forrásaik a gyűjtögetés, háziipar (seprős, kanalas, teknővájó, késes, bőrs, üstfoltozó, vályogvető stb.), házalás, kereskedés (szőnyeg, ló stb.). Minden olyan tevékenységet elvégeztek, amire igényt tartottak az emberek. A világon mindenhol éltek olyan cigányok is, akik különféle famunkával, teknőkészítéssel foglalkoztak. A famunka a beás cigányokra volt jellemző, telephelyüket általában a közeli erdő adta és addig lehettek ott, ameddig nyersanyagot találtak. Később, megjelent a fém, ami olcsó volt, majd egyre inkább elterjedt a műanyag is, így csökkent a cigányok által előállított termékekre a kereslet.

A régi cigány kovácsok letelepedési engedéllyel tudták a falvakban áruikkal ellátni az embereket. Kisebb műhellyel rendelkeztek, a kész tárgyakért a megrendelő ment el, azokkal a termékekkel pedig, amelyből több készült, az asszonyok jártak házakhoz eladni őket. Az egyik ősi roma mesterség, a patkolás volt. A hagyományos vasművesség az ipari fémgyártás megerősödésével a századfordulótól kezdve perifériára szorult, a mezőgazdasági gépgyárak szériában készült termékei keresettebbek voltak a falusi népesség körében. (Kőszegi - Szuhay, 1999)

A lovári cigányoknak akkoriban a lókereskedés volt az életük. A lókereskedésre vezethető vissza a cigányok használt autóval való kereskedése is. A megélhetés alapját, üzleti tevékenységet is jelent sok roma számára a vásár. Régebben találkozhattunk lókupeckekkel, üstkészítőkkel, kosárkötőkkel és a kovácsokkal is a vásárban, hiszen ez volt számukra az a hely, ahol értékesíteni tudták a termékeiket.

A cigányok egy csoportja pedig a muzsikálással kereste meg a kenyerét. A zenészeknek régebben két foglalkozásuk is volt, mert a zenélés nem biztosította a megélhetését a családnak. A falusi cigányok lagzikban és búcsúban is játszottak, de temetések alkalmával is fontos szerepet töltöttek be, elhúzták a halott kedvenc nótáját, ami a mai napig is így történik a cigány temetéseken. Nagyszüleim, illetve a szüleim lakodalmában, cigányzenészek muzsikáltak, jó hangulatot teremtve zenéjükkel.

Az egyik, mindenki által ismert cigány mesterség a mágia használata, a jóslás. A gyógyító erejű füvek, gyógynövények használata is a jóslókhoz köthető. A jövőbe látó cigányasszonyok nagyon népszerűek voltak, hiszen a falusiak és a városiak is kíváncsiak voltak a jövőjükre. A jóslónak meg kellett találnia, mi az, amitől az ember félt, amitől retteg jövőjével kapcsolatban. (Kőszegi - Szuhay, 1999)

Az ipar fejlődésével fokozatosan csökkent a cigányok termékei iránti kereslet. Az ősi cigány mesterségek korlátozását Mária Terézia indította el, őt követte fia, II. József. Ezt követően a két világháború között, a romáknak eredeti foglalkozásuk mellett más munkát is kellett vállalniuk, hogy el tudják tartani családjaikat. A gyáripar fejlődése miatt a romák gyárakban és termelőszövetkezetekben kezdtek el dolgozni és megjelent az alkalmi munkavállalás. A rendszerváltást követően a képzettséggel, szakmával nem rendelkező romák munkanélkülivé váltak. (Máté, 2006) A kéregetés is megjelent, mint pénzkeresési lehetőség. A lomtalanítások alkalmával szinte biztosan találkozhatunk cigány emberekkel, akik nagy autókkal gyűjtik az emberek kidobott használati cikkeit, bútorait. A falvakban pedig találkozhatunk a tollfelvásárló roma emberekkel.

2.3. Ki a cigány?

A szakirodalomban többféle megfogalmazást találhatunk arról, hogy pontosan ki is a cigány, roma. Kemény és Janky cikkükben így fogalmaznak: *„a környezet a barna bőrűeket tartja cigányoknak, ezenkívül a cigány származásúakat, vagyis azokat, akiknek a szülei cigányok.”* (Kemény - Janky, 2003, 309. o.) A megfogalmazásuk azt hangsúlyozza, hogy a roma identitás nem csak a származásból ered, hanem a külső megjelenés és a közösség általi elfogadás is szerepet játszik benne. Saját meglátásom, hogy cigány nemzetiséghez tartozik az az ember, aki a népszámláláson cigánynak vallja magát. Ligeti könyvében olvashatjuk, hogy az 1990-es népszámlálás keretén belül, 233 ezer ember állította magáról, hogy roma identitással rendelkezik. (Ligeti, 2004) A KSH adatai alapján a 2022-es népszámláláson 182 459 fő élt Nógrád vármegyében, közülük 10 827-en vallották magukat cigány (roma) nemzetiséghez tartozónak. Az eredmény meglepő, tapasztalataim alapján a megyében a romák száma jóval magasabb. (KSH, 2022) Úgy vélem, kevesebben vallották magukat romának, mint a valóság, egyre több roma gyermek születik, mint amennyi idős roma él. A romák országos eloszlása sem arányos, az ország keleti vármegyéi után Nógrád vármegyében a legmagasabb a romák aránya. Továbbá, a Palócföld c. folyóiratban megjelent adatok szerint: *„a romák aránya a magyar népességen belül országos szinten 1,2%-ról 3,2%-ra, Nógrád megyében viszont 4,5%-ról 7,7%-ra emelkedett.”* (Baráthi, 2018, 94. o.) Egy másik megfogalmazás a következő: *„van, aki nemzetiségként, van, aki etnikumként, van, aki kulturális csoportként, van, aki társadalmi osztály, illetve rétegként, és van, aki egyszerűen deviáns társadalmi csoportként említi őket.”* (Szuhay, 1999, 11.-12. o.)

A „Ki a cigány?” kérdésre tehát két irányból érkezhethet válasz. Egyrészt a külső megítélés felől: a külső rasszjegyek (pigmentáció, testalkat, fejforma stb.), a kulturális jellegzetességek, illetve a cigányoknak tulajdonított életmód, szegénység alapján. Másrészt a definíció alapja lehet az önmeghatározás: valaki önmagát cigányként definiálja (pl. népszámlálás során az „Önnek mi a nemzetisége/etnikuma?” kérdésnél). Véleményem, hogy az embereknek jár a tisztelet függetlenül attól, hogy milyen kultúrával vagy etnikai csoporttal azonosulnak.

2.4. Hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet

Kőpatakiné a két fogalom meghatározását a következőképp írja le: „*hátrányos helyzetű = HH gyermek, tanuló: az, akit családi körülményei, szociális helyzete miatt a gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát a jegyző megállapította. Halmozottan hátrányos helyzetű = HHH szülő tanulmányait legfeljebb az iskola nyolcadik évfolyamán fejezte be, vagy akit tartós nevelésbe vettek*”. (Kőpatakiné, 2011, 9. o.) A hátrányos helyzet, mint például a szegénység, az oktatási hátrányos és a munkanélküliség a roma generációk közötti átadással a legtöbb esetben fennmarad. A hátrányos helyzet több dologra vezethető vissza, amelyek gyakran egymással összefonódnak. Az egyik ilyen tényező a szociális-gazdasági helyzet, amely alacsony jövedelmet, munkanélküliséget, lakóhelyi szegénységet és a munkához való korlátozott hozzáférést jelenthet a romák számára. (Fedor et al., 2022)

Az oktatási hátrány a következő tényező, mely érinti a roma fiatalokat. Az iskolázatlanság és az oktatási nehézségek miatt magasabb a romák körében az iskolai lemaradás aránya. Gyakran előfordul, hogy a társadalom peremén helyezkednek el, nehezen jutnak hozzá az oktatási lehetőségekhez. Az iskolában őket érő kudarcok és a korai iskolaelhagyás erősen korlátozza esélyeiket, hogy sikereket érjenek el a munka világában. Az oktatási diszkrimináció, a diákok közötti előítéletek és a rossz infrastruktúra is hozzájárulhat a hátrányos helyzetű roma fiatalok alacsony iskolai teljesítményéhez.

A szegénység és a bejelentés nélküli, feketén végzett munkák miatt sok romának nincs meg a megfelelő hozzáférése az egészségügyi ellátásokhoz. Az egészségi állapotuk romlása pedig tovább súlyosbíthatja munkaerőpiaci kilátásaikat és az oktatási teljesítményüket. Továbbá, lakóhelyeik területi elhelyezkedése és állapota tovább rontja életkörülményeiket. Több család él olyan komfort nélküli, rossz állapotban lévő házakban, lakásokban ahol nincs fűtés, sőt, világítás sincsen. Utóbbiak az életminőséget is jelentősen rontják, melyek tovább súlyosbíthatják a roma közösségek társadalmi kirekesztését.

2.5. A hátrányos helyzetű roma gyermekek szocializációja

A szocializáció nem egy egyszeri alkalom, hanem egy folyamat, amely során kialakítjuk identitásunkat, és megtanuljuk kultúránkat, saját helyünket az életben. A szocializáció elsődleges szintje a család, ezután következik az óvoda, az iskola, majd a munkakörnyezet. (Szabóné, 2000) A hátrányos helyzetű roma családoknál a szülők nem tartják annyira fontosnak a magasabb iskolai végzettség megszerzését, és a gyermekeiket sem motiválják arra, hogy tanuljanak. Továbbá, ha a család egyik tagja sem lát példát a sikeres pályaeépítésről, vagy nem tudja támogatni a gyermekek oktatását és pályaválasztását, akkor az gyengítheti a pályamotivációt.

Szabóné megfogalmazása szerint: *„a cigány gyermekek iskolai kudarcainak hátterében sok tényező szerepel, melyek között kiemelkedő ok az eltérő szocializáció a család és az iskola, azaz a kisebbségi szokások és a többségi elvárások között.”* (Szabóné, 2000, 2. o.) Harsányi és Radó úgy véli, hogy *„a cigány szülők nem rosszul, hanem másképpen nevelik a gyermekeiket, és ehhez képest az iskolák nem megfelelően oktatják őket.”* (Harsányi - Radó, 1997, 3. o.)

Megfigyelhetjük, hogy a roma gyermekek kapcsolata az anyával bizalmas, mindenhová viszik magukkal a kisgyermeket. Nincs meg számukra a megfelelő napirend, akkor esznek és alszanak, amikor kedvük tartja. A szülők megengedők, gyermekeiket nem korlátozzák, és nem használnak nevelési technikákat, sokkal inkább a családi normák iránymutatók a roma gyermek számára. A szocializációban szerepet kapnak a rokonok és a körülöttük élők. A hagyományok, a család és az idősek tisztelete nagyon jellegzetes a roma családokban.

Gyakori a korai házasság, a lánygyermekeknél pedig a teherbeesés is igen korai életszakaszban megtörténik. A többségi társadalomtól eltérő szocializáció lehet talán az egyik oka annak, hogy a hátrányos helyzetű roma gyermekek sok iskolai kudarccal és sikertelenséggel néznek szembe. A hátrány-kompenzáció érdekében szükségük lenne már óvodás koruktól kezdve a fejlesztése és támogatásra, hogy a jövőjük biztos alapokat kapjon. (Szabóné, 2000) *„Mindazonáltal a probléma összefoglalásaként leggyakrabban az fogalmazódik meg, hogy az iskolai szocializáció valamilyen „más”, idegen, érthetetlen és a legkevésbé sem motiváló erejű a cigány tanulók számára.”* (Mészáros, 2001, 51. o.)

2.6. Pályamotiváció

A pályaválasztási motiváció függ érdeklődési körünktől, hiszen az, hogy kit milyen dolgok és tevékenységek érdekelnek, befolyásolja a pályaválasztásunkat és motivációinkat. Továbbá,

személyiségjegyeink is hatással vannak motivációinkra, mint például a kitartás, önállóság vagy a kreativitás. Az elvárások több ember számára jelentőséggel bírnak, hogy család vagy a társadalom hogyan vélekedik a választott pályáról és milyen elvárásokat támaszt afelé. A külső tényezők is szerepet játszanak, pl. amikor elismerést kapunk másoktól, az életminőségünk javulásához is hozzásegít minket. Valószínűsíthető, hogy azokban a családokban, amelyekben a szülők és a rokonok állandó munkahellyel rendelkeznek, a gyermekek is motiváltak lesznek a pályaválasztás iránt. Az ösztönzés elengedhetetlen már gyermekkortól kezdve, hiszen növeli az egyén belső motivációját. Az ember számára a pozitív példák mindig motivációként bírnak, növelik az önbizalmat, és a célkitűzések megvalósításában is segítenek. A gazdasági lehetőségek, például az anyagi helyzet, a választott szakma gazdasági lehetőségei és a kereseti lehetőség is befolyásolhatja a pályaválasztási motivációt. (Szilágyi, 2007) Sajnos, a hátrányos helyzetű roma családokban a munkanélküliség és az alacsony kereset következtében a gyermekeknek kevesebb lehetőségük van a lehetőségeik felfedezésére.

2.7. Hátrányos helyzetű roma fiatalok pályaválasztása és pályamotivációi

Az életünk egyik, ha nem legfontosabb döntése a pályaválasztás, mely a jövőnkre is hatással van. Ez egy folyamat, amit át kell gondolni, és tekintettel kell lenni a következő tényezőkre: képesség, érdeklődés, érték, munkaerőpiaci helyzet. Azok az emberek, akik a számukra megfelelő területen helyezkednek el, a munkában is jobban megfelelnek. (Szilágyi, 2007) Azonban gondoljunk bele abba, hogy egy zsákfaluban élő roma korlátozott információval rendelkezik a szakmák területén is, nincsen rálátása arra, hogy milyen szakmákat tud tanulni és melyik iskolában. Az iskolákban tartandó pályaválasztási foglalkozások, karriernapok segíthetnek mérsékelni az egyenlőtlenségeket és támogatni a hátrányos helyzetű roma fiatalok életpályájának a fejlődését. Fontos tehát, hogy a hátrányaik csökkentése érdekében tájékoztatva legyenek a környezetükben lévő munkákról, iskolákról és lehetőségekről.

A pályamotivációt több tényező is befolyásolja, azonban a legfontosabb, amit meg kell említeni, az az alacsony iskolázottság. A hátrányos helyzetű romák szülei általában nem dolgoznak, vagy ha igen, akkor is olyan munkát vállalnak el, amelyhez elegendő alacsony végzettségi szintjük. (Hüse, 2015) Több kutatás alapján elmondható, hogy a romák számára identitásuk és kultúrájuk fontos tényező. A tizenéveseknek lényeges lehet, hogy olyan szakmát válasszanak, amely kapcsolódik roma identitásukhoz. Azonfelül, a hátrányos helyzetű romáknak ugyanolyan választási lehetőségeik vannak, mint a nem roma fiataloknak, hogy olyan szakmákat tanuljanak, melyek érdeklődéseiknek és képességeiknek. Azonban többségük nem

ismeri a tanulható szakmákat, csak azokat, amelyek a szűk környezetükben jelen vannak, mint például az eladó, tanár. Ligeti könyvében olvashatunk olyan romák példájáról, akik elkötelezettség és motiváció mellett egyetemi hallgatók lettek. (Ligeti, 2004)

A pályamotivációra a szegénység is hatással van, visszatartó tényező lehet számukra, hiszen úgy gondolhatják, nincs lehetőségük sikeres karrierre a jövőben. A jövedelemforrás sem elegendő ahhoz, hogy a fiatalok biztos anyagi háttérrel kezdjék meg iskolai tanulmányaikat. Ugyanakkor a fiatalok előrébb juthatnak az életben, sikeres munkahelyük lehet, hogyha megvan a kellő tanulási motivációjuk ahhoz, hogy minél jobb tanulmányi eredményeik legyenek. Meghatározó, hogy terveket és célokat tűzzenek ki maguk elé, melyek segítenek, hogy motiváltak legyenek a tanulásban és a jövőbeli álmaik elérésében, vagyis a külső és a belső motiváció megléte kulcsfontosságú szerepet tölt be. (Hüse, 2015) Mind a vidékisé, mind a politikai és társadalmi-gazdasági átmenetek bizonytalanságai közvetlenül alakítják azt a helyzetet, amely alapján a fiatalok megértik a lehetőségek struktúráját, az oktatás értékét, a helyhez való viszonyukat, és azt, hogy hogyan értelmezik, mit tartogat számukra a jövő. Ez különösen igaz akkor, ha a vidéki térségek térbeli perifériás jellegéhez politikai és gazdasági perifériás jelleg társul. (Maselli - Schafft et al., 2021)

2.8. A romák és az iskola

Európai szinten jellemző a romák alacsony iskolai végzettsége, ezért nem csak hazánkban általános gond. Ligeti adatai szerint a gyermekek 11%-a nem vett részt óvodai nevelésben. Az óvodákban a hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek étkezése ingyenes, azonban az intézményben szükséges dolgok, mint például a bencipő, tisztálkodási szerek és az éves csoportpénz megfizetése anyagi gondokat okoz számukra. (Ligeti, 2004) Hátrányos helyzetű roma gyermekek esetében az óvoda lehet az első olyan intézmény, ahol személyre szabott támogatást és kiegyensúlyozott oktatást kaphatnak, ezért ebben a korai időszakban az esélyegyenlőség megteremtése kritikus fontosságú. Az óvoda azonban nem csupán oktatási intézmény, hanem olyan hely is, ahol a roma gyerekeknek lehetőségük van az integrációra és a társadalmi beilleszkedésre. Itt tanulhatják meg a közösségi normákat, és fejleszthetik a kapcsolatukat a többi gyerekkel, ami hosszú távon segíthet a társadalmi kirekesztés csökkentésében.

Az óvodát követően, az iskolakezdéshez szükséges felszerelések, például iskolatáskák, írószerek és tankönyvek költségei terhet jelenthetnek a családjuknak. Emiatt sok roma fiatal szembesül azzal a nehézséggel, hogy hiányos vagy elavult iskolai felszerelésekkel indul az

iskolai év, ami akadályozhatja a hatékony tanulást és fejlődést. Jellemző, hogy olyan iskolákat választanak, ahová elég a gyengébb tanulmányi teljesítmény, vagy lakóhelyükhöz közel helyezkedik el, ezzel ellehetetlenítve, hogy az anyagi költségek miatt a szülők gyermeküket színvonalas iskolában taníttassák.

Az oktatási intézményben a diszkvalifikálódás figyelhető meg a roma gyermekek körében. A rossz jegyek és a bukások száma már az első osztálytól általánossá válik. Az iskolából való „lógás” és az iskolakerülés elkezdésével pedig nagyon kevés esélye van rá a fiataloknak, hogy befejezik az iskolai tanulmányaikat. Ennek pedig egyik következménye lehet, hogy nem tudnak sem írni, sem olvasni, analfabéták maradnak a megfelelő oktatás hiányában. (Ligeti, 2004)

A 8. általános iskolai osztály befejezése után a közép- valamint a felsőfokú intézményekben a hátrányos helyzetű roma tanulók számra igen alacsony. A romák és oktatás című könyvében Kende megállapítja, hogy *„1994-ben a továbbtanuló nem cigány gyerekek száma a 16 éves korcsoportban 60 százalék, míg a cigány gyerekeknél 6 százalék volt. Ez tízszeres esélykülönbséget jelent közöttük.”* (Kende, 2001, 68.o.) *„A 18–24 éves roma fiatalok több mint hatvan százaléka korai iskolaelhagyó volt 2021-ben, ami magyarázatot nyújt arra, hogy körükben a se nem tanulók, se nem dolgozók aránya több mint négyszerese a nem romákra jellemzőnek.”* (Kiss, 2023, 1. o.)

2.9. Integráció, szegregáció

Az integráció a szó szoros értelmében beilleszkedést, egyesülést jelent. A hátrányos helyzetű romák munkaerőpiaci integrációja többek között azért nehézkes, hogy nincs meg az elengedő szaktudásuk és szakképesítésük, valamint képességeik és készségeik a munka elvégzéséhez. Öry munkájában leírja, hogy az Európai Unió elősegíti a romák munkaerőpiacra való bekapcsolódását. Az egyenlő esélyek biztosítása érdekében szükség van célzott programokra, amelyek támogatják az oktatáshoz való hozzáférést, a munkaerő-piaci részvételt és a kulturális értelemben vett inklúziót. (Öry, 2005)

Az integráció fogalmának pontos megértése érdekében több forrásból tájékozódtam. Kőpatakiné a következőképpen írja le a fogalmat: *„az integráció fogalmának meghatározásakor kiindulhatunk abból, hogy a folyamat során több különálló rész, valamely nagyobb egészbe, egységbe illeszkedik, beolvad, egységesül.”* A fogalomhoz párosul az inkluzív nevelés, amikor is az iskola és a pedagógusok teljes mértékben felkészülten várják a sajátos nevelési igényű gyermekeket. (Kőpatakiné, 2011, 20. o.) Az inkluzív nevelés előnyei

közé tartozik a társadalmi befogadás előmozdítása, a kirekesztés csökkentése, amely a roma fiatalok számára igen lényeges dolog.

A másik fogalom, amit fontos megemlíteni, az a szegregáció folyamata, amelyben egy adott csoport vagy közösség elszigetelődik a többségi társadalomtól. A hátrányos helyzetű romák szegregációja számos dimenzióban megnyilvánul. A területi szegregáció esetében a roma közösségek elkülönülnek, és a rossz infrastruktúrával rendelkező, elmaradott lakóterületeken élnek. Utóbbi az egészségügyi és oktatási szolgáltatásokhoz való elérhetőségek hiányát, a munkanélküliséget és a szegénységet eredményezi. Olyan nem megfizetett, alacsony kvalifikációt igénylő munkákat végeznek, ami tovább növeli a társadalmi egyenlőtlenségeket. Továbbá, a romák között jelen lévő magas munkanélküliségi arány kevesebb esélyt kínálnak a gazdasági felemelkedésre, ezért tovább növelik a szegénységet valamint a diszkvalifikálást. (Öry, 2005)

Az oktatási szegregáció is komoly problémát jelent. A hátrányos helyzetű romáknál megfigyelhető, hogy más iskolákban, külön osztályokban tanulnak, ezzel is ellehetetlenítve a találkozást a más diákokkal. Sajnos ezek hozzásegítenek az előítéletek és a diszkrimináció felerősödéséhez, és gátolják a romák fejlődését is. Az oktatás egy olyan eszköz, mellyel legyőzhetők a szociális és kulturális eltérések. (Liskó, 2001) Az inkluzív nevelésről az 1991. évi LXIV. törvény 3. Cikk 1. pontjában olvashatunk, miszerint: *„a szociális védelem és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenkifelett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.”* Tartalmazza továbbá, a *„hátrányos megkülönböztetés tilalmát: Minden gyermeknek joga, hogy képességeinek, érdeklődésének, adottságainak megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön.”* (In: Köpatakiné, 2011, 9. o.)

2.10. Munkahelyi integráció

A munkahelyi integráció egy új dolgozó beilleszkedését jelenti a munkahelyi közösségbe és környezetbe. A folyamat célja, hogy a munkavállaló minél gördülékenyebben kezdje el a munkát, megismerje a vállalat kultúráját, céljait, szabályait. A hátrányos helyzetű romák munkahelyi integrációja a társadalom és a gazdaság számára is kulcsfontosságú. Munkaerőpiacra való bekapcsolódásuk növeli a foglalkoztatottságuk arányát, kevesebb munkanélküli lesz körükben, ami hozzájárul a gazdaság növekedéséhez is.

A beilleszkedési folyamat a roma munkatársak esetében számos dimenzióból közelíthető meg, és mind a vállalat, mind az alkalmazottak és az újonnan érkezők szerepet játszanak benne. A munkavégzés kezdetén elengedhetetlen, hogy a munkahely befogadó legyen az új munkatárssal szemben. Ehhez olyan eszközöket és tréningeket szükséges alkalmaznia a vállalatnak, amelyekben a sokszínűség elfogadására helyezik a hangsúlyt. Az integrációs problémákat csökkenthetik tréningekkel, mentorálással. Az aggodalmak egy része arra is összpontosul, hogy hogyan fogják a roma munkavállalót a kollégák fogadni. Továbbá, hogy milyen mértékben hajlamosak rávetíteni az előítéleteiket és gondolataikat a roma munkavállalóra. A hátrányos helyzetű romákat nehezítik még a kommunikációs hiányosságok és nyelvi nehézségek is. (Kelemen et al., 2019)

A munkahelyi integráció segítése érdekében a munkavállalók olyan eseményeket is szervezhetnek, melyekkel megkönnyíthetik a hátrányos helyzetű romák beilleszkedését a munkahelyi közösségbe, például fociverseny rendezésével. (Kelemen et al., 2019) A befogadó és elfogadó munkahelyek számának növelésével esélye lehet a roma fiataloknak tartós munkahelyet találniuk. Az érzékenyítés és a tudatosság növelése a roma közösséggel kapcsolatban segíthet abban, hogy az emberek jobban megértsék azokat a kihívásokat és nehézségeket, amelyekkel a roma fiatalok szembesülnek.

2.11. A hátrányos helyzetű romák munkaerőpiaci helyzete

Az ősi roma mesterségek művelőit a társadalom is elismerte, saját maguk állították elő a portékájukat. Minden háznál szükség volt azokra az árucikkekre, amelyeket a roma mesterek készítettek. Olcsók, de szilárdak és strapabírók voltak, ezeket a vásárokon, búcsúkon és piacokon árulták. Sajnos, ma már a gépies világunk háttérbe szorította a kézzel készített termékeket. A rendszerváltás utáni munkanélküliség első áldozatai voltak a romák, melyben közrejátszott, hogy alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek. A hátrányos helyzetű romáknak kevés esélyük van arra, hogy ha már elveszítették munkájukat, újra visszatáljanak a munkaerőpiacra. (Szemán, 1996)

A roma népesség csupán 40%-a rendelkezik bejelentett munkahellyel. Az állásfelvétel folyamatában sajnos többségük nem jelenik meg az egyeztetett időpontban, életrajzaikban kevés tapasztalat és készség van jelen. Gyakori, hogy a felvett munkaerő teljesítménye nem megfelelő, gyengébb munkatársaikénál. „A KSH 2015-ös adatai szerint 60%-uk gazdaságilag hátrányos helyzetű térségekben él – távol a versenyképes munkalehetőségektől.” (Kelemen et al., 2019, 18. o.) Nógrád vármegyében, a hátrányos helyzetű falvakban kevés álláslehetőség

adódik. Alacsony azoknak a munkahelyeknek a számára, ahol szállást biztosít a munkaadó, az ingázás pedig megfelelő buszjáratok nélkül ellehetetleníti a bejárást a romák számára. A hátrányok több esetben halmozottan jelentkeznek, egy hátrányos helyzetű településen élő, alacsony iskolai végzettséggel és képzettséggel rendelkező munkavállaló nehezen helyezkedik el a munkaerőpiacon.

A roma férfiak mellett a roma nők is nehéz helyzetben vannak, ők is alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, illetve jellemzően sok gyermeket vállalnak, amely egyfajta családi mintakövetésként is megfigyelhető. A férfiak egy részét fizikai munkára alkalmazzák inkább a munkavállalók: segéd- illetve betanított munkára. (Szemán, 1996) Nógrád vármegyében elterjedtek az utóbb említett munkák, a vállalkozó romák alkalmaznak hátrányos helyzetű roma férfiakat nehéz segédmunkára, amiért alacsony fizetést kapnak. Általában a vállalkozó szállítja el őket a munkahelyszínre, és napi vagy heti fizetést kapnak, nem bejelentett munkájukért.

Janky 2003-as vizsgálatakor: „a 15–74 éves cigány népesség 21%-a volt foglalkoztatott, míg 1993-ban 22%. A férfiak körében a foglalkoztatottak aránya 28%, szemben az 1993. évi 28,5%-ka. A 15–74 éves cigány nők esetében ez az arány 15% volt 2003-ban, ugyanúgy, mint 1993-ban.” (Janky, 2004, 404. o.) Ez bizonyítja azt, hogy mindkét nem esetében az arányok viszonylag alacsonyak voltak, és nem mutattak jelentős javulást vagy romlást az időszak során. A Világgazdaság.hu cikkében a következőket olvashatjuk, hogy „2021-ben a 15–64 éves roma férfiak 57,8 százaléka volt foglalkoztatott, a nőknek azonban csak a 34,3 százaléka.” (Kiss, 2023, 1. o.)

A hátrányos helyzetben élő romák számára, akik nem tudnak elhelyezkedni tartósan a munkaerőpiacon, a közhasznú foglalkoztatás egy lehetséges megoldást jelent, hogy megélhetésüket biztosítani tudják. Csoba Judit a következőképpen írja le a közhasznú foglalkoztatás definícióját: „A közhasznú foglalkoztatás, mint a munkanélküliség alternatívája, az állástalanok munkaerőpiaci reintegrációját átmenetileg biztosító kényszermegoldás, amely a piaci erők természetes munkahelyteremtő-képességének az elégtelensége miatt, a versenyszféra működését nem zavaró módon hoz létre közpénzek támogatásával pótlólagos munkaalkalmat a közületi és nonprofit szektor közérdekű feladatainak ellátására. Résztevői csak állami munkaügyi szervezetek által kiközvetített munkanélküliek lehetnek”. (Csoba, 2010, 34. o.)

A közfoglalkoztatás keretén belül, általában alacsony végzettséget igénylő munkákkal találkozhatunk. Csoba írásából az is kiderül, hogy inkább az alacsony osztályszámmal rendelkező, idősebb 50 év fölött férfiak alkotják a közmunkások részét, utóbbiak negatívan befolyásolják a tartós munkahelyi foglalkoztatásban való elhelyezkedési lehetőségeiket. „A

résztvevők többsége legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzett (55,8%), s a támogatottak 10,2%-ának még nyolc befejezett osztálya sincsen.” (Csoba, 2010, 34. o.)

A fentebb már ismertetett demográfiai adatok arra utalnak, hogy Nógrád vármegyében a roma közösség arányának növekedése olyan tényező, amelyek hozzájárulhat a munkaerőpiaci nehézségekhez és a társadalmi egyenlőtlenségek mélyüléséhez ezen a területen. Annak ellenére, hogy az adatok alapján a romák foglalkoztatási aránya alacsony, vannak olyan foglalkoztatási intézkedések, amelyek a romák számára működnek. Szükség van arra, hogy a különböző szereplők összefogjanak és biztosítsák, hogy a romák számára a tisztességes munkához való jog valósággá váljon. Több hazai példa is bizonyítja (pl. Roma rendőrségi ösztöndíjprogram, Integrom Program - Autonómia Alapítvány, Magyarország), hogy érdemes befektetni a foglalkoztatási intézkedések jó példáiba. Nem csak az intézmények és a döntéshozók a célcsoportok: e gyakorlatok a roma fiatalokat arra ösztönzik, hogy küzdjenek a cigányellenesség ellen a munkakeresés során. (ERGO, 2017)

2.12. Előítéletek, sztereotípiák

A sztereotípiák olyan torzított nézetek, amelyeket egy csoport vagy közösség tagjaira használunk. Kiindulópontjuk gyakran múltbéli negatív tapasztalatok, melyek hozzájárulnak az előítéletekhez és a diszkriminációhoz. A fogalmat gyakran az előítéletesség fogalmával azonosítják, viszont a két fogalom nem egyenlő. Az előítélet és a sztereotípia közötti fő különbség az, hogy az előítélet érzelmi töltettel is rendelkezik. (Szoták, 2013)

A hátrányos helyzetű romákra irányuló negatív jelzők többféleképpen jelennek meg, legyen az munkahelyi megkülönböztetés, oktatási hátrányok vagy társadalmi kiközösítés. Az előítéletek és sztereotípiák nagymértékben hátráltatják az egyenlő esélyeiket és jogaikat. Az oktatás kapcsán a pedagógusok és az intézmények viselkedésmódja jelentős hatással van a roma gyermekek fejlődésére nézve. (Erőss - Gárdos, 2007) Emellett jellemző a magyarországi falvakban, hogy a roma származású tanulók megjelenése és létszámuk növekedése a helyi iskolában ellenérzést vált ki a nem roma szülőkből. Utóbbiak egy része kiveszi gyermekét az iskolából, és naponta szállítja a szomszédos település iskolájába, ahol kisebb aroma tanulók aránya. Tehát a szülők az iskola demográfiai mutatóinak változását az iskola minőségének általános romlásával hozzák összefüggésbe. (Farkas et al., 2021)

A hátrányos helyzetű romákkal kapcsolatos előítéletek és sztereotípiák széles skálán mozognak, de szinte minden esetben negatívak és diszkriminatívak. A romákat érintő pejoratív tényezők közé tartoznak, hogy a legtöbbjük alkoholisták és megbízhatatlan. A média pedig csak

rontja helyzetüket, hiszen több esetben az erőszak és a bűnözés elkövetőiként ábrázolja őket. (Szemán, 1996) A nehezítő körülmények, a megkülönböztető közoktatási rendszer, a nem támogató munkaadó és a rossz családi háttér ellenére nem gondolhatjuk azt, hogy egy romának nincsenek meg a megfelelő képességei ahhoz, hogy kitanuljon egy jó szakmát például.

3. Saját kutatás

3.1. A kutatás célja és felvetései

- Célkitűzésem a hátrányos helyzetű roma fiatalok motivációinak és a munkaerőpiacon való elhelyezkedési esélyeik tanulmányozása.
- A kutatásom fő célja, hogy a Nógrád vármegyei munkavállalók válaszai alapján megtudjam, összefüggés mutatkozik-e a férfiak és a nők között abban, hogy szerintük a hátrányos helyzetű roma fiatalok gyengébb pályamotivációval rendelkeznek. Továbbá szeretném megtudni, hogy az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók inkább támogatják-e a hátrányos helyzetű romák munkaerőpiaci integrálását. A kapott eredményeimet SPSS rendszer segítségével vizsgálom meg.
- Az elérni kívánt céloom az eredményekből való tanulás, a témában való elmélyülés, valamint a felmerült kérdéseimre a válaszok megszerzése.

Hipotéziseim a következők:

H1: Az alacsonyabb iskolai végzettségűek inkább támogatják a hátrányos helyzetű roma fiatalok munkaerőpiaci integrálását, mint a magasabb iskolai végzettségűek.

H2: A férfiak inkább hisznek abban, hogy a hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációja az átlagnál gyengébb, mint a nők.

3.2. A kérdőíves vizsgálat

3.2.1. A kérdőíves vizsgálat körülményei

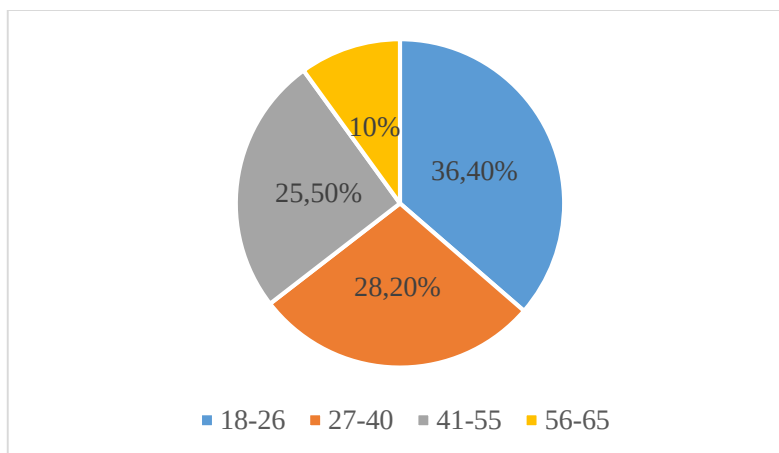
A nem reprezentatív kérdőíves kutatásomat Google űrlap segítségével készítettem el. Célcsoportom, akik véleményére kíváncsi voltam a kutatásom során, a Nógrád vármegyében élő, aktívan dolgozó 18-65 éves korú munkavállalók. A vizsgálat időpontja 2023. szeptember 11.-19. volt.

A vizsgálathoz használt kérdőívemet a közösségi médiafelületen osztottam meg, kitöltői a Nógrád vármegyei lakosok, emiatt a válaszadók demográfiai adatai nem reprezentálják a teljes lakosságot, nem általánosíthatók a teljes társadalomra.

Az adatfeldolgozáshoz az Űrlap adatait konvertáltam át a Statistical Package for the Social Sciences programhoz, amelyet a hipotézisek tesztelésére és az adatok statisztikai elemzésére használtam. A program segítségével szélesebb körű megértést szereztem a vizsgált összefüggésekről, és ez megalapozta a kutatási eredményeim értékelését.

3.2.2. A minta bemutatása

A kutatásom 110 fő válaszára terjedt, az első pár kérdéskör a demográfiai adatgyűjtéshez segített hozzá, melyben 79 nő és 31 férfi vett részt. A nemek közötti arány alapján a kitöltők több mint a fele nőnemű. A 18-26 éves kitöltők 40 fő, a 27-40 kor közöttiek 31 fő, 41-55 évesek 28 fő és az 55-65 életkor közöttiek száma 11 fő volt. A korosztály eloszlása nem mondható egységesnek, és azt is mutatja, hogy a kérdőív kitöltők életkori megoszlása több generációt ölelt fel.

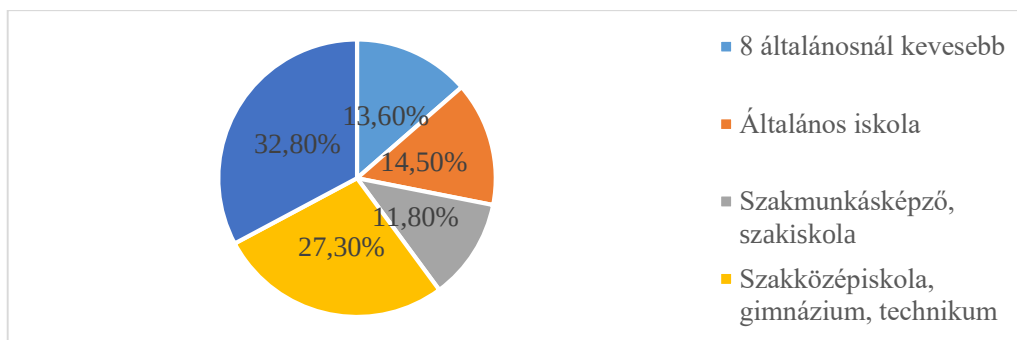

1. ábra: A válaszadók életkori megoszlása

(forrás: saját szerkesztés)

A kitöltők jelentős része, azaz 54,5%-a lakóhelye falu, megyeszékhelyen lakók aránya 14,6%, melyből látszik, hogy kevesebb kitöltő élt Nógrád vármegye központjában, mint falun, a városban lakók aránya pedig 30,9%.

Az ötödik kérdésem a legmagasabb iskolai végzettségre vonatkozóan tettem fel a kitöltőknek. 8 általánosnál kevesebb, illetve általános iskolai végzettséggel rendelkezik összesen a kitöltők 28,1%-a, főiskola vagy egyetemet végzők aránya 32,8%.

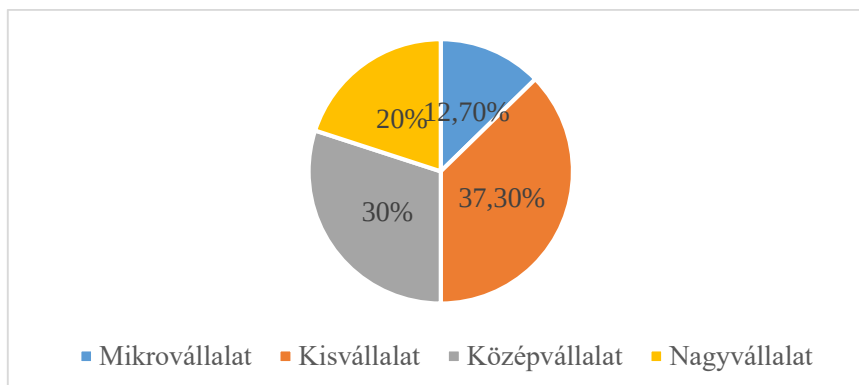
2. ábra: A válaszadók végzettségei

(forrás: saját szerkesztés)

A következő kérdések a munkahelyi adatok gyűjtésére szolgáltak. A válaszadók szektori elhelyezkedése alapján a legtöbben, 62,7% a közszerában, azaz kormányzati vagy közintézményben tevékenykedik. A versenyszerében dolgozók aránya 27,3%, ez a csoport a magánszektorban, vállalatoknál és piaci szervezeteknél dolgozókat jelenti. Bár kisebb arányról van szó a közszerához képest, a versenyszerében tevékenykedők száma még mindig jelentős. A nonprofit területen dolgozók aránya viszonylag alacsony, mindössze 10%.

Arra a kérdésre, hogy a kitöltő melyik iparágban dolgozik, igen sokfajta válaszlehetőség érkezett. Bank, biztosítás, pénzügyi iparágban 5 fő, IT szolgáltatás, tanácsadás területéről nem érkezett válaszadó, egészségügy, gyógyszeripar 10 fő, marketing, média, PR 3 fő, értékesítés, kereskedelem 8 fő, közigazgatás 7 fő dolgozik. Az oktatás, tudomány 17 fő, szállítás, beszerzés, logisztika 9 fő, gyártás, termelés 17 fő, mezőgazdaság 4 fő, vendéglátás, idegenforgalom 8 fő, HR, munkaügy, bérszámfejtés 6 fő válaszadó tevékenykedik. Az egyéb válaszlehetőséghez érkezett 8 közfoglalkoztatásban dolgozó, 2 fő építőiparban, 1 fő takarító, 3 fő vállalkozóként dolgozik és 2 fő szociális egyesületben.

A cég méretére vonatkozó kérdéseknél 37,3% kisvállalatnál dolgozik, míg 12,7% mikrovállalatnál. A közép vállalatnál 30% dolgozik, a nagyvállalat esetében 20%.

3. ábra: A válaszadók munkahelyének cégméretei

(forrás: saját szerkesztés)

Érdekelt, hogy milyen pozícióban dolgoznak a válaszadók az adott cégeknél, és mint kiderült, igen magas arányban, 84,5%-uk beosztottként, 1 fő vezérigazgatóként dolgozik.

A munkahelyi adatokra vonatkozóan utolsó kérdésként, a válaszadóknak meg kellett adniuk, hogy hány éve dolgoznak. A 110 válaszadó közül 39-en 0-5 éven belül dolgozók, 14-en már 5-10 éven belül, 11-en 10-15 éven belül, 9-en 15-20 éven belül, 11-en 20-25 éven belül, 16-an 25-35 éven belül és 10-en 35-40 éve már dolgoznak. A válaszadók többsége az első 5 évében dolgozik a munkaerőpiacon. Az 5 és 10 év közötti időtartamot választók száma azt mutatja, hogy egy kisebb csoport már egy ideje dolgozik, és már tapasztalattal rendelkezik a munkaerőpiacon. A 25-35 évig dolgozók és a 35-40 évig dolgozók is meglehetősen számottevő arányt képviselnek, ami azt mutatja, hogy vannak olyan válaszadók, akik hosszú távú karriert építettek ki.

A családi állapotra vonatkozó kérdéskörben a válaszadók közel fele, 44,5%-a házas. Az élettársi kapcsolatban lévők aránya 27,3%. 18,2%-a válaszadóknak nőtlen/hajadon/egyedülálló és 10% elvált. Özvegy válaszadóktól nem érkezett kitöltés.

A 110 főből 21 fő roma származású és 89 fő nem roma származású ember, tehát az utóbbi csoport magasabb arányban töltötte ki a kérdőívet.

3.2.3. A kérdőíves vizsgálat eredményei

A hipotézisekre alapuló kérdéseimben először a válaszadóktól azt kérdeztem meg, hogy mit gondolnak a roma szó hallatán. A legtöbben a következőket írták: kisebbség, cigányok, hátrányos helyzet, kultúra, barna bőrszín, összetartozás, diszkrimináció, kulturálatlanság, megbízhatatlan emberek, szegények és lusta, munkakerülő emberek. A további válaszok között szerepeltek: lopás, rendezetlenség, zajosság, visszamaradottság, integráció, csúnya beszéd, bűdös, segély, sok gyerek, tanulatlanság, agresszív emberek, cigányzene és a bűnözés.

Szerettem volna megtudni, hogy mitől lehet hátrányos helyzetű egy roma fiatal, ebben a kérdésben is több meglátás született, melyek közül a leggyakoribbak: a családi támogatás hiánya, más a kultúra, kevesebb pénz jut a családban a gyerekekre, szülők alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek. Továbbá, családi háttér, minta hiánya, életkörülmények és szegénység miatt, előítéletek és megkülönböztetés miatt. A következőkben néhány leírt választ szeretnék idézni:

- *Nem akar tanulni, dolgozni. Több generáció óta a szülés a legfontosabb megélhetési forma számukra. Ezer éve nem hajlandóak változtatni a szokásukon. Sajnos a kormány*

a közösből ezt a létformát támogatja. Ha 1-1 fő ki szeretne törni, tanulni, dolgozni, a többség inkább élvezi az ingyen kapott ellátást.

- *Mert nincs elég pénzük és szüleik dolgozni sem dolgoznak, vagy ha igen, közmunkán. Szegényes körülmények között élnek kis településeken, olyan körülmények között él, ami miatt hátrányos helyzetű, például: komfort nélküli ház.*

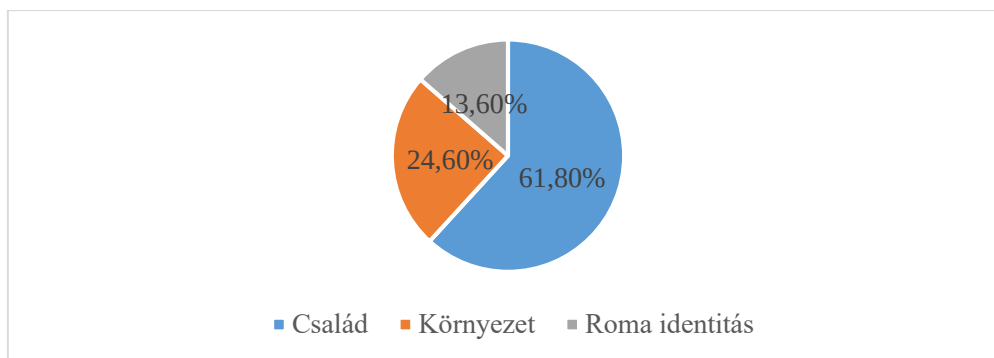
A tizenötödik kérdésem arra vonatkozott, hogy milyen okai lehetnek a romák iránti megkülönböztetésnek. A válaszadók 70,9%-a korábbi rossz tapasztalata roma csoportokkal válaszolta, ezt követi a romák alacsony iskolai végzettsége és munkanélkülisége, ami 65,5%-ot kapott, a harmadik 49,1% a kulturális különbségekből adódó félreértések. A romákat érintő sztereotípiákról a válaszadók különféle képpen vélekednek. A három leggyakoribb válasz a következők voltak: lopnak és bűnöznek, alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, nem dolgoznak, munkakerülők.

Megtudtam a válaszadók véleménye alapján, hogy mi motivál tanulásra egy roma fiatal. A legmagasabb arányban a következők szerepeltek a válaszok között:

- *A pénz.*
- *Hátrányos helyzetből való kitörés.*
- *A hagyományoktól való elszakadás, a modern világ felé.*
- *A sztereotípiák, előítéletek leküzdésének a vágya.*
- *Jó megélhetés biztosítása a családjának.*
- *Hogy megmutassa azoknak az embereknek, akik csak a negatívát látják bennük, hogy ők is képesek arra, amire minden más származású ember is.*

Az eredmények alapján látható, hogy a válaszadók szerint a roma fiatalok motivációja a tanulásra és az iskolai sikerek elérésére számos tényezőtől eredhet. A pénzszerzés és a jobb anyagi helyzet iránti vágy egy erős motivációs tényező, valamint a sztereotípiák és előítéletek leküzdése iránti vágy szintén.

A környezet, a család vagy a roma identitás a leginkább mérvadó egy roma fiatal életében? Erre a kérdésre a válaszadók szerinti sorrendet az alábbi ábra mutatja. Az első a válaszadók 61,8%-a szerint a család, a második 24,6%-uk szerint a környezet és az utolsó 13,6%-a szerint a roma identitás.

4. ábra: A válaszadók szerinti három legfontosabb tényező a roma fiatalok pályamotivációjában

(Forrás: saját szerkesztés)

A huszadik kérdésemre érkezett válaszok alapján 81,8% szerint negatív, 18,2% szerint pozitív egy hátrányos helyzetű roma fiatal otthon látott szülői példája. Ez azt jelzi, hogy a válaszadók a roma fiatalok szülői példáját kedvezőtlennek tekintik.

A következő kérdésem arra vonatkozott, hogy kire számíthat egy hátrányos helyzetű roma fiatal a pályaválasztást érintő döntésekben. Az első három legtöbbet kapott tényező alapján látható, hogy igen magas arányban, a kitöltők 83,6%-a szerint első a tanár, akire számíthat egy roma fiatal, a második helyen 53,6%-os eredménnyel az iskolaigazgató és 40,9%-al a harmadik helyen a barátok állnak. A tanárok, iskolaigazgató által nyújtott segítség és tanácsok iránti bizalom kiemelkedően magas, az egyéb válaszlehetőség között pedig találkozhattam pályaválasztási tanácsadóval is.

A roma fiatalok lemaradásának okaira vonatkozó kérdésben, három válaszlehetőséget kellett megjelölnie a kitöltőknek. A családi támogatás hiányára 75,50% érkezett, a szegénység 63,6%-ot kapott, a gyenge kognitív képességek pedig 49,1%-ot.

A válaszadók 70%-a szerint nehezebb elhelyezkednie egy romának a munkaerőpiacon, míg 30%-uk szerint nem. Akik a kérdésemre igennel válaszoltak, megkértem, indokolják meg a válaszuk okát. A legmagasabb arányban a következő válaszok érkeztek: diszkrimináció, előítéletek, sztereotípiák, alacsony iskolai végzettségük és megbélyegzés. Az eredmények arra hívják fel a figyelmet, hogy az esélyegyenlőség javítása érdekében szükség van a diszkrimináció elleni fellépésre, az előítéletek és sztereotípiák lebontására, valamint az oktatási lehetőségek és képzések fejlesztésére a hátrányos helyzetű roma fiatalok számára.

Érdekelt, hogy miért foglalkoztatja kevés munkáltató a hátrányos helyzetű romákat. 84,5% válaszolta, hogy az alacsony iskolai végzettségük miatt, második helyen, 76,4% származásukat jelölte meg. A hátrányos helyzet 25,5%, az idegen nyelvismeret hiánya 14,5% és az

informatikai ismeretek hiánya 10,9%-t ért el. Az egyéb lehetőségek között érkezett a megbízhatatlanság, nem szeretnek dolgozni és nem tudnak viselkedni válasz.

Végző kérdésem arra vonatkozott, hogy a válaszadó, amennyiben vezető pozíciót töltene be, alkalmazna-e egy roma munkavállalót. 70,9%-a válaszadóknak igennel válaszolt, ami azt is mutathatja, hogy egyre nő az elfogadás és a nyitottság a munkahelyeken az etnikai sokszínűséggel kapcsolatban. 29,1% nem lenne hajlandó alkalmazni roma munkavállalót.

3.2.4. Az eredmények elemzése

A kérdőívre beérkezett válaszokat az Excel program után, importáltam SPSS programba, és elkezdtem a két választott módszer használatát a hipotéziseim tesztelésére.

H1: Az alacsonyabb iskolai végzettségűek inkább támogatják a hátrányos helyzetű roma fiatalok munkaerőpiaci integrálását, mint a magasabb iskolai végzettségűek.

H2: A férfiak inkább hisznek abban, hogy a hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációja az átlagnál gyengébb, mint a nők.

Keresztábra-elemzés

Szerettem volna feltárni, van-e szignifikáns kapcsolat két vagy több kategorikus változó közt. A keresztábra-elemzés előnyt jelentett számomra egyszerűsége és az eredmények könnyű érthetősége miatt. Az elemzés célja, hogy meghatározzuk, létezik-e összefüggés két nominális vagy ordinális változó között. Szignifikanciavizsgálatát Khi-négyzet próba tette lehetővé számomra. (Sajtos - Mitev, 2007) A hipotéziseimre alapozott kérdőíves vizsgálat során kapott eredményeket az alábbiakban ismertetem.

H1: Az alacsonyabb iskolai végzettségűek inkább támogatják a hátrányos helyzetű roma fiatalok munkaerőpiaci integrálását, mint a magasabb iskolai végzettségűek.

H1 hipotézisem értékeléséhez keresztábrás elemzéssel vizsgáltam az adatokat: A két kérdés, melyeket használtam: a válaszadók iskolai végzettségét ill. a válaszokat, miszerint támogatják-e a hátrányos helyzetű roma fiatalok munkaerőpiaci integrálását (1 ordinari és 1 nominális típusú változó összefüggése).

A válaszadók 26,4%-a nem támogatja a hátrányos helyzetű romák munkaerőpiaci integrálását, a többség, 73,6% viszont igen. Ez pozitív jelzés lehet arra nézve, hogy a többség hajlandó támogatni az esélyegyenlőséget és az integrációt a munkaerőpiacon, és elismeri a hátrányos helyzetű roma emberek jogát a munkavállaláshoz és a lehetőségekhez.

Az elemzés során a következő eredményeket kaptam:

Crosstabs						
Case Processing Summary						
	Valid		Cases Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
5. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége? * 25. Támogatja Ön a hátrányos helyzetű roma fiatalok munkaerőpiaci integrálását?	110	100,0%	0	0,0%	110	100,0%

5. ábra: Keresztábrás elemzés

(Forrás: saját vizsgálati eredmény)

5. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége? * 25. Támogatja Ön a hátrányos helyzetű roma fiatalok munkaerőpiaci integrálását? Crosstabulation					
		25. Támogatja Ön a hátrányos helyzetű roma fiatalok munkaerőpiaci integrálását?			
		Igen	Nem	Total	
5. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?	8 általánosnál kevesebb	Count % within 5. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?	15 100,0%	0 0,0%	15 100,0%
	Általános iskola	Count % within 5. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?	16 100,0%	0 0,0%	16 100,0%
	Szakközépiskola, szakiskola	Count % within 5. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?	10 76,9%	3 23,1%	13 100,0%
	Szakközépiskola, gimnázium, technikum	Count % within 5. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?	21 70,0%	9 30,0%	30 100,0%
	Főiskola, egyetem	Count % within 5. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?	19 52,8%	17 47,2%	36 100,0%
	Total	Count % within 5. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?	81 73,6%	29 26,4%	110 100,0%

6. ábra: Keresztábrás elemzés

(Forrás: saját vizsgálati eredmény)

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,444 ^a	4	<,001
Likelihood Ratio	26,409	4	<,001
N of Valid Cases	110		

a. 3 cells (30,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,43.

7. ábra: Chi-Square teszt eredmény

(Forrás: saját vizsgálati eredmény)

A keresztábrás elemzés esetén a „p” érték (szignifikancia szint) kisebb, mint 0,05 ezért megállapítható, hogy szignifikáns különbség van a két csoport között, tehát **a H1 hipotézisem beigazolódtott**, az alacsonyabb osztályszámmal rendelkezők, inkább támogatják a hátrányos helyzetű romák munkaerőpiaci integrálását, mint a magasabb osztályszámmal rendelkező kitöltők.

A 8 általánosnál kevesebb, valamint a 8 általánost végzők 100%-a támogatja a romák munkaerőpiaci integrálását. A szakmunkás és szakiskolát végző 13 fő közül 10-en támogatják, 3-an nem támogatók. A szakközépiskola, gimnázium és technikumot végző 30 fő közül 70%-uk igen, míg 30%-uk nem támogató. Megfigyelhető továbbá, hogy a főiskolát vagy egyetemet végző 36 fő 52,8%-a támogatja a romákat munkaerőpiacra való belépésükben, míg 17 fő, 47,2% nem. Valószínűsíthető, hogy az alacsonyabb iskolát végző válaszadók inkább érzékelik a romák nehézségeit, kihívásait a munkaerőpiacon. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők szakmai háttere pedig befolyásolhatja a véleményüket.

H2: A férfiak inkább hisznek abban, hogy a hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációja az átlagnál gyengébb, mint a nők.

Megvizsgáltam, van-e szignifikáns különbség a férfiak és nők között, hogy mennyire hisznek abban, hogy a hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációja az átlagnál gyengébb. A két kérdés, melyet használtam: az Ön neme és, hogy Ön szerint, a hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációja gyengébb, mint az átlag fiataloké? (2 nominális típusú változó összefüggése). Az elemzéshez kellő első kérdésre „Férfi” vagy „Nő”, második kérdésnél „Igen” vagy „Nem” válaszlehetőségek közül kellett döntenüik a válaszadóknak.

A válaszadók 34,5%-a szerint nem gyengébb egy hátrányos helyzetű roma fiatal pályamotivációja, mint a többi fiatalé, míg 65,5% szerint gyengébb. A nemmel válaszolók úgy gondolják, hogy nincs különbség a hátrányos helyzetű roma fiatalok és a többi fiatal pályamotivációja között. Ez a kisebb rész azt jelzi, hogy vannak olyanok, akik úgy vélik, hogy a roma fiatalok is lehetnek motiváltak és ambíciózusak a pályaválasztás terén, és nem feltétlenül kell a motivációt gyengébbnek tekinteniük.

Az adatok elemzése után kiértékelem a kereszttáblás próba eredményeit, melyeket a következő ábrákon szemléltetek:

Case Processing Summary						
	Valid		Cases Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
1. Az Ön neme: * 19. Ön szerint egy hátrányos helyzetű roma fiatal alacsonyabb pályaválasztási motivációval rendelkezik, mint a többi fiatal?	110	100,0%	0	0,0%	110	100,0%

1. Az Ön neme: * 19. Ön szerint egy hátrányos helyzetű roma fiatal alacsonyabb pályaválasztási motivációval rendelkezik, mint a többi fiatal?
Crosstabulation

		19. Ön szerint egy hátrányos helyzetű roma fiatal alacsonyabb pályaválasztási motivációval rendelkezik, mint a többi fiatal?		
		Igen	Nem	Total
1. Az Ön neme: Nő	Count	46	33	79
	% within 1. Az Ön neme:	58,2%	41,8%	100,0%
Férfi	Count	26	5	31
	% within 1. Az Ön neme:	83,9%	16,1%	100,0%
Total	Count	72	38	110
	% within 1. Az Ön neme:	65,5%	34,5%	100,0%

8. ábra: Kereszt táblás elemzés

(Forrás: saját vizsgálati eredmény)

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	6,475 ^a	1	,011		
Continuity Correction ^b	5,390	1	,020		
Likelihood Ratio	7,049	1	,008		
Fisher's Exact Test				,014	,008
N of Valid Cases	110				

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10,71.

b. Computed only for a 2x2 table

9. ábra: Chi-Square teszt eredmény

(Forrás: saját vizsgálati eredmény)

A kereszt táblás próbánál 31 férfi válaszadóból 26-an (83,9%) válaszolták azt, hogy a hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációja gyengébb, mint az átlag fiataloké, és 5-en (16,1%) válaszoltak nemmel. A nők esetében a 79 válaszadó közül 46 szerint (58,2%) a hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációja gyengébb, mint az átlag fiataloké, míg 33 nő (41,8%) nemmel válaszolt a kérdésre.

A „p” érték kisebb, mint 0,05, ennek értelmében **a H2. hipotézisem beigazolódott.** Szignifikáns különbség van abban, hogy a nők és a férfiak mit gondolnak, gyengébb-e a hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációja átlag fiatalokéhoz képest. A hipotézis, miszerint a férfiak nagyobb mértékben gondolják, hogy a hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációja gyengébb társaikénál, figyelmeztet a sztereotípiák és előítéletek feltárásának lényegességére.

3.3. A strukturált interjú

3.3.1. A strukturált interjú célja

A strukturált interjút egy Nógrád vármegyei általános iskolában készítettem, 2023. szeptember 19-én. A falusi iskolába szinte csak hátrányos helyzetű roma tanulók járnak. Összesen tíz interjú készült, alanyaik 7.-8. osztályos roma tanulók voltak.

A kutatásom célja az volt, hogy a tanulók véleménye, tapasztalata által közelebb kerüljek a témához, és jobban megismerjem a megyében élő roma fiatalokat. Érdekelt, milyen jövőképpel rendelkeznek, milyen motivációik vannak, milyen szakmát képzelnek el maguknak, ebben ki támogatja őket, és hogy érte-e már őket származásuk miatt megkülönböztetés a megyében.

3.3.2. A minta bemutatása

Az interjú helyszínéül választott iskolába járó 127 gyermek 92%-a roma származású. A legmagasabb létszámú osztályba 18 gyermek jár, a legalacsonyabb pedig 11. Az iskolába pár gyermek kivételével, hátrányos helyzetű vagy halmozottan hátrányos helyzetű roma gyermekek járnak. Sokan nem fejezik be az általános iskolai tanulmányaikat, legtöbbjük megbukik, és a 8. osztály befejezése előtt túllépi a tanköteles kort. A lányoknál jellemző, hogy a felső tagozatot teresség miatt abbahagyják. Vannak, akik az általános iskolát befejezve dolgozni mennek, általában fekete munkásként. Akik tovább tanulnak, 3 éves szakiskolában folytatják tanulmányaikat. Jellemző a fiúk körében a hegesztő és festő a lányoknál az bolti eladó szakma kitanulása. A szomszéd faluban bezárt az általános iskola felső tagozata, így abban az iskolában tanulnak tovább, ahol az interjút készítettem a roma fiatalokkal. Iskolaórt alkalmaz az iskola, a kellemetlen helyzetek elkerülése érdekében. A verekedések, trágár szavak használata és a hiányzások száma magas. A nem roma, falusi emberek a helyi iskola helyett gyermekeiket a közelben lévő városi óvodába és iskolába íratják be. A döntés általában azért születik, mert a városi oktatási intézmény jobb infrastruktúrával, alacsony roma gyermeklétszámmal rendelkezik. A faluban a roma önkormányzat ruhaosztást, ételosztást, Roma napot szokott rendezni, ilyenkor próbálják a roma fiatalokat megkeresni, kisebb-nagyobb sikerrel. A legnagyobb számban oláh cigányok élnek a községben, a cigány nyelvet pedig már csak a nagyszülők beszélik és értik meg, ritka az olyan ember, aki anyanyelvi szinten beszél.

Az interjúalanyok 50%-a lány és 50%-a fiú volt, négyen 13, hatan 15 évesek. A tinédzser korosztályt képviselik, akik az általános iskolai oktatás fontos szakaszában vannak, hiszen a továbbtanulás és a felnőtt élet kapujában állnak.

Az interjúkban szereplő roma fiatalok 60%-a már megbukott, ezért újra járják az adott osztályt. Ennek többféle oka is lehet, például tanulási nehézségek, motiváció hiánya vagy az iskolai környezettel kapcsolatos problémák.

Szerettem volna tájékozódni életkörülményeikről és származásukról, 100%-a kérdezetteknek roma, akiknek édesanyjuk és édesapjuk is roma származású.

Következő kérdésem az volt, hogy milyen jogcímen él a családjával a lakásban/házban. A lakás helyiségeinek számára is rákérdeztem és a saját szobára, ha nincsen, hol szokott tanulni valamint, hogy fürdőszoba, angolvécéjük van-e? A következőkben pár diák válaszát említem:

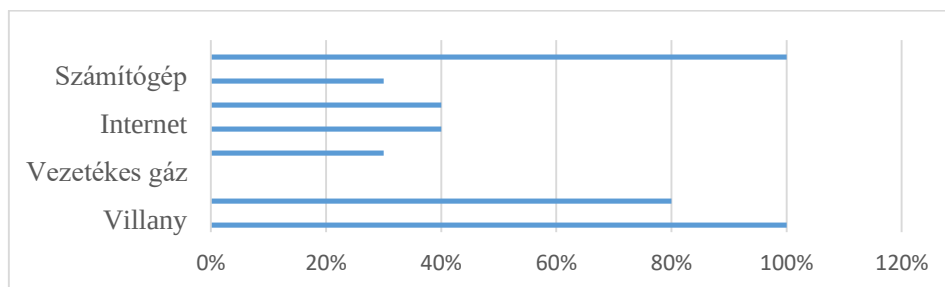
Diák 2: „Igen, romák. Saját tulajdonú, 3 szobás ház. nincsen saját szoba, az öcsémmel van egy külön. Van fürdőszoba, de nincs víz, a kútról hordjuk és WC az udvaron van.”

Diák 3: „Mindketten cigók. 2 szoba, yes. Saját tulajdonú, 2 szobás ház. Nincs külön szobám, tesómval vagyok egy szobába, tanulni nem szoktam, max iskolába, ha muszáj. Van fürdőszoba és WC.”

Diák 6: „Igen, roma anyám. Igen, roma apám is. Saját tulajdonú ház, 5 szoba, van saját szoba, de mivel most fűtünk, egy kis szobába vagyunk a testvéreimmel. Sok testvérem van, 3 lány és Béla, aki óvodás. Van fürdőszoba és WC.”

A válaszaikból látni lehet, hogy sajnos többen nem rendelkeznek saját szobával, és vannak olyanok, akinek fürdőszobája sincsen. 2 diák nagyszüleivel együtt él egy házban, ami nem ritka a hátrányos helyzetű romáknál, azaz több generáció él egy háztartásban. Továbbá, az infrastrukturális és lakhatási körülmények több roma fiatal számára nem megfelelőek. A lakókörülmények javítása, mint például a szobák vagy fürdőszobák hozzáférhetőségének javítása, fontos lehet a fiatalok egészségének és jólétének szempontjából.

A következő kérdéskör a közüzemi szolgáltatásokra vonatkozott. 10 roma gyermek mindegyike rendelkezik okostelefonnal, míg vezetékes gáz egyikük otthonában sincsen. Villannyal 100%-uk rendelkezik, a kábel tv és az internet pedig 40%-nál elérhető. Számítógép 30%-nál, palackos gáz 30%-nál és vezetékes víz pedig az interjúalanyok 80%-nál van.

10. ábra: Közüzemi szolgáltatások aránya

(Forrás: saját szerkesztés)

A roma fiatalok 90%-a fűt kályhával, fatüzeléssel. Az önkormányzatok ősszel tűzifa adományt, segélyeket nyújtanak a hátrányos helyzetű családoknak a falukban. Egy fő mondta azt, hogy náluk masinával (konyhai tűzhely) fűtenek.

Diák 3: „Villany, vezetékes víz, palackos gáz, internet, kábel tv, számítógép nincs és saját okostelefon van. Apám szokott fát vágni és meg a tesó is.”

Diák 10: „Vezetékes gáz az nálunk nincs. És asszem palackos gáz sincs, víz meg villany van. Számítógép nincsen de régen volt, csak már elromlott, telefonom nekem van de net nincs. Kályhával fűtünk.”

3.3.3. A vizsgálat eredményei

A demográfiai adatok gyűjtése után a tanulók jövőbeli terveit szerettem volna megtudni, továbbá érdekelt, van-e példaképük, és milyen foglalkozást képzelnek el maguknak a jövőben.

Diák 4: „Ő.. fű még nem tudom még. Nemtudom a nevét, elfelejtettem melyik iskolába. Nincs példaképem. Még azt se tudom.”

Diák 6: „Bátönyba ott van kollégium is de nemtudom mit tanulni. Apukámék mondják, hogy ez jó suli. A testvérem mert ő oda jár Bátönyba, ő a példaképem. Bátöny közel van azé akarok oda.”

Diák 7: „Aztat még nemtudom, de dolgozni szeretnék. Apu a példaképem. Pékes, az akarok én lenni majd.”

A diákok fele nem tudja, hogy mit szeretne tanulni a továbbiakban és melyik iskolában, valamint példaképpel is csupán 5-en rendelkeznek. Látható, hogy nem igazán ismerik a körülöttük lévő iskolákon kívüli egyéb lehetőségeiket és a környéken tanulható szakmákat sem.

Ezek után a motivációkról kérdeztem őket, többek között, hogy miért szeretné azt a munkát végezni, amelyet az utóbbi válaszban említett, ki biztatja, miért akar elkezdni dolgozni, ez miért lesz jobb, mint a tanulás. Egy befejezetlen mondatot is feltettem számukra: *Fejezd be a mondatot: Azért járok iskolába, mert.....*

Diák 7: „Korán szoktam kelni, 3-4 kor. Anyámnak mindegy mit csinálok. Azért járok iskolába mert, hogy okosabb legyek. Én dolgozni akarok mer már amúgy is sokat jártam ide meg is buktam már unom eztet.”

Diák 8: „Tudok főzni én csinálok magamnak reggelit mindig. Anyámnak is én szoktam mikor hazajön a közmunkából. Azért járok iskolába, mert tanulni akarok mint a bátyya. A munka az jobb lesz nekem tán mer kapok majd érte pénzt.”

Ahogy a válaszokból kiderül, nagyon kevesen tudják 7.-8. osztályosként, hogy mit szeretnének csinálni a jövőben, motivációik nagyon gyengék, és legtöbbjük muszájból végzi el az alapfokú oktatást. „Diák 7” válasza alapján a bukások és a rossz tanulmányi eredmények következtében elvesztette minden motivációját, a tanuláshoz és gondolataiban már a munka világa foglalkoztatja.

Érdekelt, mit gondolnak, hol tudnak a megyén belül elhelyezkedni, látnak-e ebben kihívásokat, és ismernek-e olyan roma embert, aki sikeresen el tudott helyezkedni a munkaerőpiacon.

Diák 6: *„Én szerintem Tarjánba vagy Bátorbányára, hát lehet, hogy máshol, lehet, hogy itt. Lenéznek minket a parasztok meg a nem cigány oszt munkát se adnak nagyon nekünk. Nem ismerek olyan embert, anyámék dolgoznak közmunkások és kapnak fizetést is akkor ők tán.”*

Diák 8: *„Sok étterem meg ilyen van itt-e a környéken és ezé szerintem lesz munkám. Majd talán az lesz nehéz, hogy barátkozzak másokkal mer nekem van sok tesóm itt a faluba. Anya az elment közmunkásnak, mer eddig nem tudták felvenni, de most felvették és nagyon örülök ennek.”*

Diák 9: *„Mindenhol van közmunka úgyhogy szerintem annyira nem gáz ha nem lakatos leszek majd. Más munkába én amúgy nem tudok menni szerintem mer cigány vagyok a gyárból is elküldték apám mer cigány, oszt pedig dolgozott.”*

Diák 10: *„Szerintem majd máshol, itt tán Tarjánba. Cigány vagyok ezé engem nem fognak felvenni jó fizetésű munkára azokat a parasztok csinálják asszem. Ismerek, apám oda jár munkába egy ilyen vállalkozó emberhez akinél segédmunkás, na az sikeres ember.”*

Nem sokuk ismer olyan személyt, aki sikeresen elhelyezkedett a munkaerőpiacon. A romák között elterjedt a vállalkozói szakma, és legtöbbjük roma segédmunkásokat alkalmaz, akiket feketén foglalkoztat kevés napi díj fejében. Visszaütelnék „Diák 10” nyilatkozatára, hiszen ő elmondta, hogy a vállalkozót sikeres embernek tekintik, akihez édesapja jár. „Diák 8” számára pedig már sikeres embert jelent, hogy az egyik szülőjét foglalkoztatják közmunkán.

Utolsó kérdéseimben tapasztalatukra voltam kíváncsi, hogy Nógrád vármegyében észrevettek-e romákkal szembeni előítéletességet, és ha igen, tudnak-e rá példát mondani. Valamint, hogy mit gondolnak arról, származásuk befolyásolni fogja-e a jövőbeli elhelyezkedési esélyeiket.

Diák 3: *„Is-is mer a cigók rosszak meg agresszívak meg büdösek. Az osztályba a paraszt gyereket jobban szereti én szerintem a tanár mint a cigányokat. A tanárok félnek is*

tőlünk én szerintem mer sokat beszélünk csúnyán is ilyenkor érdekesen lesnek minket. Szerintem nehéz lesz cigányként munkát keresni hiába lennék én jó tanuló cigány vagyok oszt nem akarnak engem dolgoztatni.”

Diák 5: *„Nem akarunk dolgozni, azt amúgy a tesók is közmunkások oszt egész nap dolgoznak. Meg múltkor beszólt nekik az egyik gádzsi amit hallottam, hogy ezek a cigányok nem dolgoznak meg jó lusták e oszt ez nem is igaz. Meg volt olyan hogy én mentem haza felé és a buszmegállóba ment a cigány zene hangosan oszt láttam, hogy a paraszt gádzsinak ez nem tecet oszt elkezdett engem nézni csúnyán. Biztos is hogy nehéz itten elmenni dolgozni e.”*

A legtöbb diákot márt érte valamilyen megkülönböztetés a származása miatt. A romákkal kapcsolatos általános sztereotípiák, mint például, hogy nem dolgoznak, nem megbízhatók és higiéniai gondjai vannak a csoportnak a diákok tapasztalataiban is teljes mértékben megjelennek.

3.4. A kutatások eredményeinek összevetése

Az interjút egy számomra ismerős környezetben készítettem el, ahová én is jártam általános iskolába. A válaszokból több minden is kiderült számomra. A fiatalok mindegyike roma származású, 60%-uk megbukott 8. osztályban, ezért ismétlik azt. Ebből arra a következtetésre jutottam, hogy a tanulmányi eredményeik gyengébbek társaikénál, a tanulásra nem fordítanak megfelelő időt, nincs motivációjuk arra, hogy jobb iskolai eredményeket érjenek el. A lakáskörülményeikre vonatkozó kérdéskörben kiderült, hogy kevés, akik saját szobával és tanulásra alkalmas hellyel rendelkeznek, és néhányuknak még fürdőszoba sem áll rendelkezésre. Ez azt mutatja, hogy a lakhatási körülmények a roma fiatalok körében gyakran szűkösek és nem megfelelőek. Vezetékes gáz egyik család otthonában sem áll rendelkezésre, hanem fatüzeléses kályhát használnak. Ami meglepett, hogy okostelefonja mindegyik fiatalnak van, igaz, hogy a mai világban már pár tízezer forintért meg lehet ezeket a készülékeket vásárolni.

A diákok jövőbeli tervei között olyan iskolák szerepeltek, melyek közeli környezetükben található, és ahová alacsony tanulmányi eredményekkel is be lehet kerülni. Sokuk azonban még 8. osztályban sincs tisztában azzal, hogy hol szeretne vagy egyáltalán szeretne-e továbbtanulni. Szakmák tekintetében pedig látható, hogy nincsenek információik és tájékozottságuk arról, hogy milyen szakmákat lehet tanulni. Csupán a diákok felének van példaképe, aki általában egy nagyobb testvér vagy a szülő.

A hátrányos helyzetű roma fiatalok nem igazán tudták elmondani, hogy azt a szakmát, amelyet választanának, hogyan tudnák kitanulni. Az iskolába járás sokuk számára muszájból történik, a munkát jobban várják, motivációjuk pedig a legtöbb esetben a pénz volt. Egy diák választát idézve:

Diák 9: „Szeretek ilyen dolgokat csinálgatni. Érdekel a lakatosok munkája mer múltkor láttam, ahogy az öcsi csinált egy kaput a szomszédba. Azért járok iskolába, mert muszáj is meg tanulni is akarok. Hát jobb a munka sok pénzem lesz oszt majd veszek magamnak egy BWM-t feketét akarok én.”

Munkerőpiaci elhelyezkedésük szempontjából Nógrád vármegye nagyobb városaiban és a megyeszékhelyen szeretnének elhelyezkedni, valamint a faluban közmunkásként. Több válasz érkezett arra is, hogy segédmunkásként majd egy vállalkozóhoz mennek dolgozni, mert a környezetükben lévők is oda járnak, és sikeres embernek is az említett munkaadót tartják. Továbbá volt két olyan válaszadó is, aki az egyik szülőjét tartja sikeres embernek, mert az a közmunkaprogramban dolgozik.

A csoportot érintő sztereotípiákkal szinte az összes diák találkozott már, és úgy gondolják, származásuk miatt nehezen vagy egyáltalán nem fogják őket alkalmazni. Az általuk elmondott történetek és a sztereotípiák megegyeznek a nem reprezentatív kérdőíves kutatásom válaszaival, melyek szerint a romák lopnak és bűnöznek, alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, nem dolgoznak, munkakerülők.

A kérdőíves kutatás során arra a kérdésre, hogy a válaszadó szerint egy hátrányos helyzetű roma fiatal alacsonyabb pályaválasztási motivációval rendelkezik-e, mint a többi fiatal, 110 főből 72 igennel válaszolt. Az interjúválaszok pedig ezt az eredményt erősítik meg, hiszen a gyermekeknél szemmel látható volt, hogy igen alacsony motivációval rendelkeznek a tanulás, pályaválasztás területén. Továbbá a kérdőív válaszadóinak többsége szerint a pénz motiválja tanulásra a roma fiatalokat. Az interjúalanyok válaszai is ezt bizonyították be, hiszen jórészükből szerepelt a pénz, mint motiváló tényező.

A két kutatás válaszait összevetve, a kérdőív utolsó kérdésére, miszerint, ha a válaszadó vezető pozícióban lenne, alkalmazna-e egy roma munkavállalót, mégis 70,9% igennel felelt. Azonban az előző kérdésekre adott válaszaik és a roma diákok válaszai és tapasztalatai alapján, kevesebb ember alkalmazna roma munkavállalót, ha olyan pozícióba kerülne.

4. Következtetések, javaslatok

H1: Az alacsonyabb iskolai végzettségűek inkább támogatják a hátrányos helyzetű roma fiatalok munkaerőpiaci integrálását, mint a magasabb iskolai végzettségűek.

Az eredmény azt mutatja, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségű emberek valószínűleg jobban értékelik vagy megértik a roma fiatalok munkaerőpiaci integrálásának fontosságát, és ennek megfelelően nagyobb támogatást nyújtanak ebben a kérdésben. Ezzel szemben a magasabb iskolai végzettségűek esetében lehet, hogy más szempontok játszanak szerepet döntésükben. Annak érdekében, hogy megértsük ezeket az összefüggéseket és azokat a tényezőket, amelyek befolyásolhatják az iskolai végzettség és a támogatás közötti kapcsolatot további kutatásokat lenne érdemes elvégezni. **A H1 hipotézis beigazolódott.**

H2: A férfiak inkább hisznek abban, hogy a hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációja az átlagnál gyengébb, mint a nők.

A keresztábrás elemzés eredményei alapján, a férfiak inkább gondolják, hogy a roma fiataloknak gyengébb a motivációjuk a pályakezdés terén. A vizsgált mintában nincs a nemek közt egyetértés a hátrányos helyzetű roma fiatalok helyzetének és lehetőségeinek tekintetében. Fontos lehet ezt a különbséget tanulmányozni annak érdekében, hogy feltárjuk azokat a tényezőket, amelyek hatással vannak a nemek közötti különbségekre ebben a kérdésben. Illetve hogy kinek lehet igaza, ki látja realisabban a helyzetet. **A H2 hipotézis beigazolódott.**

Következtetések:

A szakirodalmak, a kérdőíves vizsgálat és a strukturált interjú elkészítése után azt állapíthatom meg, hogy a hátrányos helyzetű romák a társadalmunk periferiáján vannak.

- A romák sok esetben alacsony jövedelemmel rendelkeznek, és magas a munkanélküliség aránya közöttük.
- Az oktatáshoz való hozzáférés hiánya és az iskolaelhagyás magas aránya miatt több roma gyermek alulképzett, ami korlátozza a munkalehetőségeiket.
- Pályamotiváció és pályaválasztás tekintetében gyengébb motivációval rendelkeznek, mint a többi fiatal.
- A roma közösségek diszkriminációnak és előítéleteknek vannak kitéve a többségi társadalomban.

Javaslatok:

A romák helyzetének javításával kapcsolatos javaslatok az élet több területére kiterjednek. Ennek egyik aspektusa a többségi és a roma társadalom kapcsolatának javítása, egymás jobb megismerése. A társadalomnak szemléletváltásra lenne szüksége a roma közösségekkel kapcsolatban, hogy megszűnjenek az előítéletek és a sztereotípiák. Az előrehaladás lassú lehet, de hosszú távon segíthet a roma közösségek társadalmi integrációjának előmozdításában és a hátrányok csökkentésében.

- Média: Olyan műsorok és videók készítése, melyekben bemutatják a roma közösségek pozitív oldalait is.
- Roma kulturális programok és rendezvények: Roma napok szervezése.
- Civil szervezetekkel való összefogás: a romák helyzetének segítése, például ruhaosztás, ételosztás, iskolaszerek gyűjtése stb.
- Érzékenyítő programok, tréningek

Másik rendkívül fontos megközelítési irány az oktatás. Fejleszteni szükséges a romák oktatáshoz való hozzáférését, hogy az iskolaelhagyás megelőzhetővé váljon a roma gyermekek között. Továbbá, a körükben a pályaorientációra és tájékozódásukra több programmal, rendezvénnyel kellene készülniük az oktatási intézményeknek. Javaslatom lenne, hogy a társadalom támogassa a roma fiatalokat a képzésekben és a munkaerőpiacra lépésben, ezzel is segítve őket helyzetük javításában és tehetségük kibontakoztatásában. Az alábbi konkrét javaslatok, úgy vélem, hogy segíthetnek ebben a folyamatban:

- Roma ösztöndíjak: Segíthetik a roma fiatalokat az egyetemi vagy szakképzési intézményekbe való bejutásban, továbbá megfelelő életkörülményeket biztosító kollégiumi szállásokat is tartalmazhatnának, akár díjmentesen.
- Támogató tréningek és mentorprogramok: A roma fiataloknak szóló programok célja lenne az önbizalom erősítése és a szükséges készségek, ismeretek megszerzése, hogy sikeresen tudjanak csatlakozni a munkaerőpiachoz.
- Nyelvtanfolyamok és digitális kompetenciafejlesztés: A mai világban elengedhetetlen egy idegen nyelv ismerete és a számítógépes ismeretek megléte. A fiataloknak szóló nyelvtanfolyamok és a számítógépes ismereteik fejlesztésére szolgáló segítség megadhatják a roma fiataloknak a munkavállaláshoz szükséges nyelvi és alapvető digitális készségeket.

Továbbá a romák munkaerőpiaci integrálásához elengedhetetlenek például a rendszeresen megrendezésre kerülő álláskereső tanácsadások, állásbörzék. Szükségük van olyan nyitott és

befogadó munkahelyi környezetre is, ahol támogatják, elfogadják és biztatják őket. A munkáltatók és a munkatársak is közrejátszanak tehát a folyamatban. A munkáltatók az alábbi területeken segíthetnék hathatósan a roma munkavállalókat:

- A roma fiatalok képességeinek és készségeinek ingyenes fejlesztése tanfolyamokon, tréningeken keresztül.
- Mentorálási lehetőségek felkínálásával a cég a roma pályakezdőt segítheti beilleszteni az új környezetbe és támogathatja szakmai fejlődését is.
- Nagyon hasznosak lennének a többségi munkavállalók számára tartott érzékenyítő tréningek és programok melyekkel megkönnyíti a vezető a roma munkavállaló befogadását.
- Figyelmet kell fordítani a munkalehetőségek teremtésére a roma közösségek számára.
- A tapasztalataim szerinti javaslatom, hogy több vállalat indítson céges buszjáratot, hiszen a legtöbb hátrányos helyzetű roma zsákfalvakban él, ahol kevés buszjárat áll rendelkezésére a munkához való eljutáshoz.

5. Összefoglalás

A megyében élő emberek nézetei a hátrányos helyzetű romákról különfélék. Lényeges azonban, hogy a társadalom tisztában legyen a hátrányos helyzetű romák életkörülményeivel, és vegye észre igyekezetüket és tehetségüket, hiszen csak így lehet megteremteni azokat a lehetőségeket, melyek minden ember számára egyenértékűek. A céloom többek között az volt, hogy megnézzem, miként befolyásolja a hátrányos helyzet a roma fiatalokat pályamotivációjukban, valamint a munkaerőpiacra való integrálódásukban. A válaszadóknak szánt kérdéseim között megtalálható volt, hogy a roma fiatalok pályamotivációjában melyik tényező a legfontosabb, melyre a válaszadók 61,8 %-a szerint a család a válasz. A kitöltők 70%-a szerint nehezebb elhelyezkednie a munkaerőpiacon egy hátrányos helyzetű romának, mint a többi embernek. A hipotéziseim tesztelésére keresztábrás elemzést alkalmaztam, ahol kiderült, hogy a válaszadók iskolai végzettsége és véleményei közt összefüggés mutatkozik a hátrányos helyzetű roma fiatalok munkaerőpiaci integrációjának támogatása kapcsán. Az alacsonyabb iskolai végzettséggel végző válaszadók valószínűleg jobban érzékelik a romák nehézségeit kihívásait a munkaerőpiacon. A magasabb végzettséggel rendelkezők szakmai háttere pedig befolyásolhatja véleményüket. A második hipotézisem, miszerint a férfiak nagyobb mértékben gondolják, hogy a hátrányos helyzetű roma fiatalok pályamotivációja gyengébb társaikénál, figyelmeztet a sztereotípiák és előítéletek feltárásának lényegességére. A próba szignifikáns

különbség eredménnyel zárult, melyben a férfiak 83,9%-a és a nők 58,2%-a válaszolta azt, hogy a roma fiatalok gyengébb pályamotivációval rendelkeznek, mint a többi fiatal. Az interjúk elkészítésével közelebb kerültem a faluban élő hátrányos helyzetű roma fiatalok csoportjához. A történeteiknek meghallgatása segített abban, hogy jobban megértsem azokat a körülményeket és kihívásokat, amelyekkel szembe néznek. Részletesen megismertem a fiatalok életkörülményeit, beleértve a lakhatást, az oktatást és a munkalehetőségeket. A kutatás rávilágított számomra arra, hogy a hátrányos helyzetű romák segítség nélkül nehezen tudnak helytállni az élet minden területén. Óvodapedagógusként már óvodás korban próbálom a hátrányaikat kompenzálni és egy erős alapot nyújtani számukra, mely hosszú távon hatással lehet a roma gyermekek életére és jövőjére, és segíthet a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében is. Nagy örömet okozott számomra a témában való elmélyülés és a kutatás, az eredmények elemzése. A munka során a strukturált interjú egy olyan meghatározó esemény volt, amikor is mély benyomásokat gyűjtöttem, amelyek hosszútávú nyomot hagytak bennem. Bízom benne, hogy azok, akik elolvassák a munkát, új szemszögből közelítik meg a témát és a hátrányos helyzetű roma embereket.

Irodalomjegyzék

1. Baráthi O. (2018): A népesség csökkenésének és szerkezetváltozásának főbb okai és egyes következményei Nógrád megyében. In: Palócföld - 64. évf. 1. sz. 85.-96.p.
2. Council of Europe: From India to Europe. Project Education of Roma Children in Europe. (<https://rm.coe.int/from-india-to-europe-factsheets-on-romani-history/16808b18ed>) A letöltés ideje: 2023.09.10.
3. Csoba J. (2010): „Segély helyett munka.” A közfoglalkoztatás formái és sajátosságai. In: Szociológiai Szemle. 2010/1. 26.-51.p.
4. ERGO Network: Investing in our future: What work(s) for young Roma? Top 10 Best Practices of Roma Youth employment European Roma Grassroots Organizations Network, 2017. (<https://ergonetwork.org/wp-content/uploads/2017/11/Best-practices.pdf>) A letöltés ideje: 2023.09.24.
5. Erőss, G. - Gárdos, J. (2007): Az előítélet-kutatások bírálatához. Educatio, (1): 17.-37. p.
6. Farkas, T. – Bruder, E. – Kolta, D. – Gelencsér, I. (2021): Diverse migration processes of rural youth and young adults in Hungary. In: Schafft, K. – Stanic, S. –Horvatek, R. – Maselli: Rural youth at the crossroads: Transitional societies in central Europe and beyond. New York, Routledge.

7. Halasi Mária: idézet. (https://www.citatum.hu/szerzo/Halasi_Maria) A letöltés ideje: 2023.09.20.
8. Harsányi E. - Radó P. (1997): Cigány tanulók a magyar iskolákban. In: Educatio 1997/1. szám, Hátrányos helyzet, 3.p.
9. Hüse L.: (2015): Roma tanulók iskolai attitűdjeit befolyásoló tényezők. Szakkollégiumi Tudástár 1. Evangélikus Roma Szakkollégium, Nyíregyháza, 7.p., 27.p.
10. Janky B. (2004): „A cigány családok jövedelmi helyzete”: In: Társadalmi riport 2004, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, 400.–413.p.
11. Karsai L.: (1992): Cigánykérdés Magyarországon 1919-1945. Út a cigány Holocausthoz. Budapest, Cserépfalvi Könyvkiadó.
12. Kelemen Á. - Árendás Zs. - Messing V. - Illés M. (szerk.) (2019): Sokszínű, befogadó munkahelyek romáknak és másoknak. Budapest, Autonómia Alapítvány, 18.-19.p, 81.-82.p, 89.p.
13. Kemény I.: (2000): A magyarországi romák. Budapest, Press Publica.
14. Kemény I. - Janky B. (2003): A cigány nemzetiségi adatokról. In: Kisebbségkutatás. 12. évf. 2003. 2. szám – EPA 309.-315.p.
15. Kende Á. (2001): A kudarcok okai. In: Andor Mihály (szerk.): Iskolakultúra könyvek 8. Pécs, Molnár Nyomda és Kiadó Kft., 65.-73.p.
16. Kiss G. (2023): Így alakul Magyarországon a roma népesség foglalkoztatása. Világgazdaság. (<https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2023/03/igy-alakul-magyarorszagon-a-roma-nepesseg-foglalkoztatasa>) A letöltés ideje: 2023.09.11.
17. Kőpatakiné M. M. (2011): A sajátos nevelési igényű gyermekek integrált/inkluzív nevelése. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pécs.
18. Kőszegi E. - Szuhay P. (1999): Romák Közép- és Kelet-Európában. Színes magyar dokumentumfilm. Néprajzi Múzeum. Kőszegi Filmbox (<https://www.youtube.com/watch?v=T-om4k5seys&t=2126s>) A letöltés ideje: 2023.09.05.
19. KSH (2022): 2022. évi népszámlálás. A népesség adatai Nógrád vármegyében.
20. KSH (2022): 2022. évi népszámlálás. A nemzetiséghez tartozók adatai Nógrád vármegyében.
21. Ligeti Gy.: (2004): Cigány népismereti tankönyv a 7-12. osztály számára. Piliscsaba, Konsept-H Könyvkiadó, 179.-181.p., 253.-256.p.

22. Liskó I. (2001): A cigány tanulók és a pedagógusok. In: Andor Mihály (szerk.): Iskolakultúra könyvek 8. Pécs, Molnár Nyomda és Kiadó Kft., 31.-46.p.
23. Maselli, A. – Schafft, K. – Stanic, S. – Horvatek, R. (2021): Rural youth and societies within post-socialist and traditional contexts. In: Schafft, K. – Stanic, S. – Horvatek, R. – Maselli: Rural youth at the crossroads: Transitional societies in central Europe and beyond. New York, Routledge.
24. Máté M.: (2006): Tematikus bibliográfiák II. Cigány foglalkozások, cigány mesterségek. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, 12.-16.p., 19.-21.p.
25. Mészáros A. (2001): Cigány gyerekek alternatív iskolai fejlesztése. In: Andor Mihály (szerk.): Iskolakultúra könyvek 8. Pécs, Molnár Nyomda és Kiadó Kft., 47.-53.p.
26. Őry M.: (2005): Hátrányos helyzetű csoportok helyzete a munkaerőpiacon. Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet, 48.p., 67.p, 132.p.
27. Póczik Sz.: (2003): Cigány integrációs problémák. Budapest, Kölcsey Intézet, 9.p.
28. R. Fedor, A., Zakor - Broda, R., - V. Balla, P. (2022): Roma foglalkoztatás - hátrányos helyzet – munkaerőpiaci bizonytalanság. Acta Medicinae Et Sociologica, 13(34), 90.-111.p.
29. Sajtos L.- Mitev A. (2007): SPSS kutatási és adatkezelési kézikönyv. Budapest, Alinea Kiadó, 138.-140.p., 152.-153.p.
30. Szabóné Kármán J. (2000): Családi és iskolai szocializáció eltérő vonásai a roma gyerekek életében. Védőnő. 2000/4. sz.27–38, Budapest, 2.-7.p.
31. Szegál B.: (2000): Roma gyermekek értelmi és szociális fejlettségének elősegítése az óvodában. PressCoord Nyomda és Kiadó Kft.-Alex-Typo, 15.p., 13.p.
32. Szemán J.: (1996): Útmutató a hátrányos helyzetű cigány gyermekek óvodai neveléséhez. Hajdúböszörmény, Magánkiadás, 8.-10.p., 18.p., 30.-32.p.
33. Szilágyi K.: (2007): Munka-pályatanácsadás mint professzió. Budapest, Kollégium Kft, 17.-18.p., 42.p., 78.p., 86.p.
34. Szoták Sz.: (2013): HATÁRHELYZETEK V. Sztereotípiák, választások, túlélési stratégiák kisebbségi léthelyzetekben. Budapest, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 18.-19.p.
35. Szuhay P.: (1999): A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája. Budapest, Panoráma Könyvkiadó, 11.-12.p.

Ábrajegyzék

1. ábra: A válaszadók életkori megoszlása.....	18
2. ábra: A válaszadók végzettségei	19
3. ábra: A válaszadók munkahelyének cégméretei	19
4. ábra: A válaszadók szerinti három legfontosabb tényező a roma fiatalok pályamotivációjában	22
5. ábra: Keresztábrás elemzés	24
6. ábra: Keresztábrás elemzés	24
7. ábra: Chi-square teszt eredmény	24
8. ábra: Keresztábrás elemzés	26
9. ábra: Chi-square teszt eredmény	26
10. ábra: Közüzemi szolgáltatások aránya	28